

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА
У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

2786-9148 Online

2786-913X Print

збірник наукових праць

Випуск 5

**Дрогобич
2025**

УДК 37.01:613(08)

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 14 від 22.12.2025 р.)*

Головний редактор:

Калічак Ю.Л. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Редакційна колегія:

Гриник І. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародних зв'язків та інформаційної діяльності; Лук'янченко М. І. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету здоров'я людини та природничих наук; Пантюк Т. І. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти; Івах С. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти; Федорович А. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти; Надім'янова Т. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти; Галик В. М. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін; Філь В. М. – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри медико-біологічних дисциплін, географії та екології; Патен І. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови

Сучасні тенденції створення здоров'язбережувального середовища у закладах освіти : збірник наукових праць / ред кол. Ю. Калічак (головний редактор) та ін. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2025. 112 с. URL: https://ctcheel.dspu.edu.ua/

Збірник зареєстровано Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення у реєстрі суб'єктів у сфері медіа (рішення №1155).

Видання містить статті, котрі висвітлюють актуальні питання створення здоров'язбережувального середовища у закладах освіти в сучасних умовах.

Збірник наукових праць призначений для студентів, аспірантів, викладачів, вихователів закладів дошкільної освіти, вчителів, батьків.

За достовірність інформації та дотримання академічної доброчесності відповідають автори публікацій.

Матеріали подані в авторській редакції.

ЗМІСТ

Войтів М., Йосипенко В. Особливості викладання правознавчих дисциплін як засобу формування правової культури учнів	4
Калічак Ю. Features of the functioning of educational institutions of different levels based on the use of health-safe technologies	12
Леснянська І. Нетрадиційні методи розвитку мовлення дітей дошкільного віку	18
Лук'янченко М., Лешега Т. Особливості навчання молодших школярів на уроках фізичної культури	30
Пантюк Т. Здоров'язбережувальний потенціал навчальної дисципліни «Фахові методики дошкільної освіти»	38
Патен І. Вербалізація емоційного здоров'я у фразеологічній картині світу : лінгвопедагогічний аспект	66
Поливко В., Калічак Ю. Співпраця сім'ї та закладу дошкільної освіти як невід'ємна складова розвитку дитини з особливими освітніми потребами	73
Сипа М., Фарима С. Особливості адаптації учнів на уроках історії (на прикладі роботи з першоджерелами)	81
Фігура О., Патен А. Фізична активність як основна складова здоров'язбережувального середовища у закладах освіти	92
Цімейко С. Формування звичок правильного харчування у дітей дошкільного віку	99
НАШІ АВТОРИ	107

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРАВознавчих ДИСЦИПЛІН ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

Марта ВОЙТІВ, Вікторія ЙОСИПЕНКО

м. Дрогобич

У сучасному суспільстві правова культура є однією з найважливіших складових громадянської свідомості. Вона визначає рівень знань про права та обов'язки, правову відповідальність, а також здатність людини діяти відповідно до норм закону. Формування правової культури повинно починатися ще в шкільні роки, оскільки саме в цей період закладаються основи світогляду, моральних цінностей і соціальної активності майбутніх громадян. У цьому процесі ключову роль відіграє вчитель, який не лише передає знання, а й формує навички правомірної поведінки, критичного мислення та відповідального ставлення до власних прав і обов'язків.

За словами М. Фіцули, правова культура є важливою складовою загальної культури особистості, яка включає в себе правові знання, правові переконання та правову активність особистості. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до формування правової культури учнів, що охоплює як освітні, так і виховні аспекти [8, с. 144 – 146].

Цей феномен є одним із ключових чинників стабільного розвитку суспільства, оскільки визначає рівень правової обізнаності громадян, їхню здатність діяти відповідно до норм права, а також сприяє зміцненню правопорядку. Він поєднує в собі як індивідуальну правосвідомість, так і колективний рівень правового розвитку суспільства загалом. Таким чином, правова культура виступає не лише індикатором правової грамотності громадян, а й важливим інструментом правового виховання, що впливає на ефективність правозастосування та рівень правової відповідальності. Саме тому особливу увагу слід приділяти її формуванню з раннього віку,

інтегруючи правові аспекти у всі сфери навчально-виховного процесу.

Педагогічні засади формування правової культури учнів базуються на взаємодії трьох основних компонентів :

- 1) змісту освіти;
- 2) методів викладання;
- 3) виховного впливу.

Викладання правознавчих дисциплін, інтеграція правових питань у курс історії, використання інтерактивних методів навчання (дискусій, моделювання правових ситуацій, ігор) дозволяють зробити процес засвоєння правових норм більш ефективним та цікавим для учнів. Особливо важливим є створення сприятливого навчального середовища, у якому кожен учень відчуватиме повагу до своїх прав, зможе висловлювати власну думку та отримуватиме практичні навички правозастосування.

«Правова культура – це рівень правових знань, правової свідомості та правової поведінки особистості або суспільства загалом». Це визначення підкреслює комплексність поняття, адже правова культура включає як знання і розуміння норм права, так і їх дотримання, практичне застосування та навіть ставлення громадян до правової системи [6, с. 87].

На думку авторів колективної праці «Філософія права», правова культура виступає не лише теоретичним конструктом, а й реальною характеристикою суспільного розвитку. Вона охоплює три основні компоненти: рівень правових знань, правову свідомість громадян та ефективність функціонування правових інституцій. У книзі зазначається: «правова культура є складним феноменом, що поєднує правові знання, морально-правові переконання, правову активність особи та суспільства». Отже, рівень правової культури визначається не лише теоретичною підготовкою громадян, а й тим, наскільки активно вони беруть участь у правовій діяльності, дотримуються

правових норм у повсякденному житті та визнають їхню суспільну цінність [4, с. 135, 234].

Крім того, роль вчителя у цьому процесі виходить за межі суто освітньої функції. Педагог є взірцем правової поведінки, і його власний приклад дотримання правових норм, толерантності та поваги до прав інших людей суттєво впливає на формування правової свідомості учнів. Саме через щоденну взаємодію з учнями вчитель формує у них розуміння того, що закон – це не абстрактне поняття, а реальний механізм, що регулює життя суспільства.

Особливого значення правова культура набуває у процесі правового виховання молодого покоління, адже саме в ранньому віці формуються основи правосвідомості. Освітня система відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки через викладання правознавчих дисциплін, інтеграцію правових знань у загальноосвітній курс та залучення учнів до дискусій на правові теми можна досягти високого рівня правової культури молоді. Освіта є одним із найважливіших інструментів формування правової культури, адже саме через навчання громадяни отримують базові знання про право, його функції та механізми реалізації. Освітня система покликана не лише передавати знання, а й формувати правові цінності, навички критичного мислення та відповідальної громадянської позиції.

За словами М. Фіцули, «освіта є провідним чинником формування особистості, розвитку її громадянської свідомості та правової відповідальності». Це твердження підкреслює, що процес навчання сприяє не тільки засвоєнню теоретичних знань, а й розвитку умінь та навичок, необхідних для правомірної поведінки [8, с. 123].

Важливу роль у цьому процесі відіграє шкільна правова освіта. Інтеграція правознавчих тем у навчальний процес, використання інтерактивних методів навчання (дискусії, моделювання правових ситуацій, рольові ігри) сприяють не лише кращому засвоєнню правових знань, а й розвитку правової свідомості. Як зазначає Л.

Авраменко, «ефективність правової освіти залежить не лише від змісту навчальних програм, а й від методів викладання, які мають бути зорієнтовані на формування активної правової позиції учнів» [1, с. 148].

Вища освіта також відіграє значну роль у формуванні правової культури, особливо в підготовці майбутніх фахівців у галузі права, педагогіки та державного управління. Університетські програми мають сприяти розвитку критичного мислення щодо правових явищ, розумінню механізмів правового регулювання та їх практичного застосування.

Також важливе значення має правове виховання, яке формує стійкі уявлення про правові норми, принципи справедливості, відповідальності та законослухняності. Воно здійснюється в родині, закладах освіти, соціальних інститутах та через масову комунікацію. На думку О. Ф. Скакуна, «правове виховання є цілеспрямованим впливом на особистість з метою засвоєння правових знань, підвищення рівня правосвідомості та формування правомірної поведінки». Важливим аспектом є формування позитивного ставлення до закону, що досягається через особистий приклад дорослих, участь у правопросвітницьких заходах та використання інтерактивних методів навчання [7, с. 227 – 229].

Одним із ключових елементів правового виховання є профілактика правопорушень серед молоді. Як зазначає В. М. Кириченко, «правове виховання має на меті формування в особистості глибокої поваги до правових норм, розвиток правосвідомості, правомірної поведінки та готовності дотримуватись законів у повсякденному житті. Це передбачає не лише навчання теоретичних основ права, а й активне залучення до практичних правових дій через участь у правових акціях, заходах, правовому моніторингу та ін.» Важливо не лише надавати теоретичні знання, а й залучати молодь до активної діяльності, що сприятиме формуванню правосвідомості та навичок правомірної поведінки [5, с. 356].

Значну роль у процесі правового виховання відіграють державні та громадські організації. Вони проводять право-просвітницькі програми, тренінги, конференції та інші заходи, спрямовані на підвищення правової обізнаності громадян. Активне залучення молоді до громадської діяльності сприяє розвитку почуття відповідальності та розуміння правових механізмів захисту своїх прав. Також участь у громадській діяльності допомагає учням краще зрозуміти механізми роботи державних і громадських інституцій, що формує правову культуру та відповідальне ставлення до суспільних процесів. Тому вчитель має не лише інформувати про можливості участі в громадських ініціативах, а й створювати умови для їхньої реалізації, заохочуючи молодь до активної позиції та реальних дій.

Формування правової культури потребує використання різноманітних методів і засобів навчання. Одним із ефективних підходів є інтерактивні методи: рольові ігри, моделювання правових ситуацій, дебати, аналіз правових казусів, а також зустрічі з юристами та правозахисниками. Такі методи сприяють розвитку критичного мислення й усвідомленню важливості дотримання правових норм у повсякденному житті. Як зазначає О. Скакун, «правова культура є не просто сукупністю знань про право, а передусім здатністю особи діяти відповідно до правових норм» [7, с. 113].

Важливу роль у цьому процесі відіграє правове виховання, що реалізується не лише через навчальні програми, а й через позакласну діяльність. Конкурси, олімпіади з правознавства, екскурсії до судових органів, правові консультації дозволяють учням на практиці ознайомитися з роботою правових інституцій та зрозуміти механізми реалізації й захисту своїх прав.

Учитель є ключовою фігурою у процесі соціалізації, адже не лише передає знання, а й формує систему цінностей, світогляд і правосвідомість учнів. Як зазначає М. Фіцула, «вчитель виступає не тільки транслятором знань, а й активним учасником виховного

процесу, що спрямований на формування відповідальної, правосвідомої особистості». Тому важливо, щоб педагог не лише володів ґрунтовними знаннями з правознавства, а й умів зацікавити учнів, використовуючи сучасні інтерактивні методи навчання [7, с. 187].

Важливим елементом роботи вчителя є формування правової культури через моделювання реальних правових ситуацій, проведення дискусій, рольових ігор та організацію зустрічей з юристами. Такий підхід дозволяє учням краще зрозуміти механізми правозастосування та сформувати навички критичного мислення. Власний досвід підтверджує ефективність таких підходів. Коли я навчалася у школі, мій класний керівник двічі організовував для нашого класу зустрічі з юристами, під час яких ми могли поставити запитання щодо правових аспектів, що нас цікавили. Також ми брали участь у моделюванні судового процесу, що допомогло нам краще зрозуміти механізми правозастосування. Такі заходи не лише зробили правознавство більш цікавим, а й допомогли сформувати відповідальне ставлення до власних прав і обов'язків.

Таким чином, формування правової культури є складним і багатогранним процесом, що охоплює як освіту, так і виховання. Важливу роль у цьому відіграють школа, вища освіта, сім'я, громадські організації та засоби масової комунікації. Особливо значущим є використання інтерактивних методів навчання, які дозволяють учням не просто засвоювати правові норми, а й застосовувати їх у реальному житті. Моделювання правових ситуацій, рольові ігри, дискусії, зустрічі з юристами та правозахисниками сприяють розвитку критичного мислення, правосвідомості та відповідального ставлення до закону.

Правове виховання є невід'ємною частиною цього процесу, оскільки воно формує у людини розуміння принципів справедливості, відповідальності та законослухняності. Ефективне правове виховання не обмежується лише передачею знань, а передбачає активне

залучення молоді до право-просвітницької діяльності, що сприяє формуванню у них здатності аналізувати правові ситуації та приймати відповідальні рішення. Значну роль у цьому відіграють державні та громадські ініціативи, які організовують правові заходи, тренінги та конкурси, підвищуючи рівень правової обізнаності громадян.

Ключовою фігурою у процесі формування правової культури є вчитель, який не лише передає правові знання, а й формує систему цінностей учнів, сприяючи їх соціалізації. Як зазначає М. Фіцула, педагог не просто викладає матеріал, а є активним учасником виховного процесу, що впливає на становлення особистості учнів. Саме тому важливо, щоб вчителі володіли сучасними методами викладання, створювали умови для практичного засвоєння знань та мотивували молодь до усвідомленого дотримання правових норм.

Таким чином, формування правової культури сучасних школярів потребує комплексного підходу, що поєднує правову освіту, виховання та практичне застосування отриманих знань. Створення сприятливих умов для розвитку правової свідомості молоді сприятиме вихованню відповідальних громадян, які розумітимуть свої права та обов'язки, а також активно сприятимуть зміцненню правопорядку у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Л. Теорія держави і права : монографія. Харків, 2004. 287 с.
2. Бакланова Н. Формування правової компетентності майбутніх учителів. *Освітологічний дискурс*. 2016. С. 115 – 124.
3. Безсмертний А. Взаємозв'язок політичної, світоглядної, моральної та правової культури. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. 2010. № 2. С. 147 – 153.
4. Данильяна О., Дзьобан О., Максимов С. Філософія права : монографія. Харків : Право, 2019. 334 с.

5. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права : модульний курс : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 264 с.
6. Котюк В. Основи держави і права України : монографія. Вентурі, 2001. 115 с.
7. Скакун О. Теорія держави і права : монографія. Харків : Харків, 2001. 656 с.
8. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Академвидав, 2000. 544 с.

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF DIFFERENT LEVELS BASED ON THE USE OF HEALTH-SAFE TECHNOLOGIES

**Yurii Kalichak
Drohobych**

The difficult realities of our state have once again sharpened attention on the problem of preserving and strengthening the health of its citizens, as the persistent tendency toward declining health is approaching a national crisis. Since ancient times, it has been recognized that only a healthy nation is capable of developing the country and determining its path of further progress and existence [11].

A key aspect of raising a healthy generation is the establishment of sustainable social guidelines that emphasize the importance of leading a healthy lifestyle and cultivating a responsible attitude toward one's own health and the health of society. Statistical data show that indicators of both physical and mental health are deteriorating significantly each year. This decline is exacerbated by full-scale war, low levels of material security for much of the population, environmental crises, limited awareness of healthy behavior and lifestyle patterns, reduced access to quality medical services, the near absence of medical support within the education system, and poor nutrition. Equally important are constant changes in the system of training specialists in nearly every field, as well as the rapid digitalization, informatization, and technologization of society. These unnatural conditions place the human organism under constant stress, leading to fatigue, weakened immunity, and exhaustion [1; 2].

The study and improvement of the functioning of the education system, particularly mechanisms for preserving health within these processes, is an urgent and pressing issue. Today, there is a critical need to integrate into the training of specialists across all fields—and into the work of educational, medical, physical culture, sports, recreational, and rehabilitation institutions – the results of theoretical, methodological, and

practical research on the health and well-being of children and youth [3; 4; 6; 8; 9].

Under modern conditions, the introduction of health-preserving technologies into the educational process is inherently interdisciplinary. Educators – from heads of institutions to teachers, from rectors and directors to future specialists – bear full responsibility for participants in the educational process. This, in turn, requires a deeper understanding of the concept of «health-saving technology».

In our view, the most successful definition of this concept is as follows: «health-saving technology is a system of measures, techniques, methods, and tools used in educational, production, or other processes, aimed at preserving, strengthening, and shaping human health, as well as cultivating a culture of healthy living. In the educational context, this means creating learning conditions that minimize negative impacts on the physical, mental, social, and spiritual health of pupils and students, while actively contributing to its development» [5, p. 183].

Research in health care has revealed that human health is determined approximately 45–50% by lifestyle, 20% by environmental factors (natural and man-made), 20% by heredity, and 8–10% by health care and nutrition. Therefore, it is essential to teach children, students, teachers, and subordinates to understand this pattern and to set priorities correctly for preserving living organisms and creating appropriate conditions for existence [7, p. 12].

Thus, an important task of health care is twofold: first, the formation of knowledge, skills, and abilities to preserve and strengthen one's own health; and second, the anticipation within innovative pedagogical technologies of opportunities for independent self-improvement – of body, psyche, emotions, and communicative abilities – while fostering a humane attitude toward the world, the environment, and oneself [12].

Specialists in education and heads of institutions face numerous tasks that can significantly influence the formation of a healthy nation. In particular, raising awareness of environmental risk factors requires close

cooperation among students, parents, medical professionals, psychologists, and social educators. Only through such collaboration can providers of educational services create a healthy educational environment for the full development of the individual. This is especially relevant with the introduction of inclusive education.

Furthermore, fostering a healthy lifestyle among future specialists in education requires the inclusion of curricula and training programs that address the prevention of tobacco use, alcohol consumption, and drug abuse. This will strengthen preventive work among students and enhance motivation for maintaining and protecting their own health.

Unfortunately, the role of nutrition as a fundamental physiological need is often underestimated. Nutrition directly affects the construction and renewal of cells and tissues, supplies energy for bodily functions, and provides substances necessary for enzymes, hormones, and other regulators of metabolism [8]. Every modern individual should possess essential knowledge about rational nutrition, the composition of food, and its role in vital processes. This knowledge is crucial for normal development, health preservation, and ensuring high mental and physical performance. Teachers, when necessary, must guide parents in organizing balanced nutrition for their children. In modern educational institutions, the organization of proper nutrition for schoolchildren is particularly important, as qualitative and quantitative adjustments to diet contribute to health preservation, resistance to harmful environmental factors, high performance, and successful learning [1, p. 212 – 213].

The problem of social health among preschoolers, schoolchildren, and university students also requires deeper study. Parents themselves often contribute to maladjustment, creating complexes and mental disorders that hinder self-realization. Therefore, teachers and parents must instill in children and youth a responsible attitude toward their own health and the health of others, recognizing it as the highest individual and social value. This task is achieved through scientifically grounded valueological education, the creation of environmentally oriented living spaces,

optimization of educational regimes, influence on consciousness during learning, integration of academic content, development of health-related decision-making skills, psychological support, and the formation of healthy lifestyle habits modeled by parents, relatives, and educators [4, p. 620].

A necessary condition for successful professional activity is the personal health of the teacher or specialist. Good health ensures self-realization, creative growth, stable work results, professionalism, socio-psychological well-being, and vitality – not only for oneself but also for those receiving education.

In the professional practice of educational leaders, the following components are essential [10, p. 7]:

1. Positive evaluation of daily work results and achievements in various spheres of life.
2. A favorable psychological climate within the team, support from colleagues, and deserved respect.
3. Stable career growth, continuous professional development, and implementation of advanced pedagogical technologies.
4. Moral and material incentives as important motivational criteria.
5. Fair recognition and gratitude from students and parents.

Thus, the issue of strengthening public health, preventing disease, and extending active working years must remain a constant priority for individuals, nations, and states. In our view, the main indicators of a healthy person include:

1. A stable state of spiritual, physical, intellectual, and social well-being.
2. Comprehensive and harmonious bodily development.
3. Absence of chronic diseases.
4. Mental balance in everyday conditions.
5. Normal emotional state.
6. Ability to fulfill professional duties effectively.
7. Adaptability to dynamic environmental conditions.

8. Internal motivation.

9. Favorable conditions and a stable desire for self-improvement.

REFERENCES

1. Kalichak U., Kalichak Yu. The problems of formation of the healthy modus vivendi of students of higher education establishments in the sphere of health protection. Human health : realities and prospects. Monographic series. Volume 3. Health and Nutrition, edited by Nadia Skotna. Drohobycz : Posvit, 2018. P. 204 – 214.
2. Kalichak Yu. Health-Protecting Psychologically Safe Developmental Environment of a Preschool Educational Institution. The problems of formation of the healthy modus vivendi of students of higher education establishments in the sphere of health protection. Human health: realities and prospects. Monographic series. Volume 4. Health and Biosensors. Edited By Nadiya Skotna, Svitlana Voloshanska, Taras Kavetsky, Oleh Smutok, Mykhailo Gonchar. Drohobycz : Posvit, 2019. P. 230 – 237.
3. Kalichak Yu. L. Health-preserving competence in the system of professional training of preschool teachers. European potential for the development of pedagogical and psychological science: Collective monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021. p. 188 – 214.
4. Kalichak Yu. L. Training preschool teachers in fundamentals of ecology and valeology. Moderní aspekty vědy : XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. str. 614 – 647.
5. Kalichak Yu. The formation of health preserving competence of teachers of preschool educational institutions in modern conditions. State of environment and human health. Edited by Andrzej Krynski, Georges Kamto Tebug, Svitlana Voloshanska. Czestochowa : Educator, 2019. P. 181–190.
6. Kalichak Yu. The theoretical aspects of formation of the healthy way of life of preschool age children. Ekology and human health. Edited by Andrzej Krynski, Georges Kamto Tebug, Svitlana Voloshanska. Czestochowa : Educator, 2018. P. 201 – 213.

- 7.Гриньова М. В., Малаканова Л. В., Сорокіна Г. Ю. Менеджмент загальноосвітніх навчальних закладів : навчально-методичний посібник для студентів і магістрантів. Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. Полтава : Астроя, 2012. 311 с.
- 8.Гусак П. М., Зимівець Н. В., Петрович В. С. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорії та технології : монографія. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. 219 с.
- 9.Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за загальною редакцією професора Ю. Д. Бойчука. Харків : Видавець Рожко С. Г., 2017. 488 с.
- 10.Карамушка Л. М., Дзюба Т. М. Дослідження особливостей психологічної готовності менеджерів освіти до взаємодії з персоналом в умовах конфлікту. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. № 8. С. 1 – 10.
- 11.Мікулак Н. М. Сучасні освітні стратегії здоров'язбереження : основи здоров'я : навчально-методичний посібник. Дніпропетровськ : «Інновація», 2011. 120 с.
- 12.Омельченко Л. П., Омельченко О. В. Здоров'язберігаюча педагогіка. Харків: Основа, 2008. 205 с.

НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Інеса ЛЕСНЯНСЬКА

м. Дрогобич

Мовлення є ключовим інструментом для спілкування та пізнання світу малюком, воно створює фундамент для емоційного, інтелектуального та соціального розвитку. Під час дошкільного періоду формуються основні мовленнєві вміння, від яких залежить результативність майбутнього навчання у школі, спроможність дитини до взаємодії з довколишнім світом, удосконалення уяви та мислення. Внаслідок цього питання розвитку мовлення дітей дошкільного віку займає одне з центральних місць у теорії та практиці дошкільної педагогіки.

Усталенні методи мовленнєвого розвитку, які довгий період застосовуються в закладах дошкільної освіти, довели власну результативність. Однак теперішні освітні реалії, збільшення інформаційного навантаження й потреба врахування індивідуального підходу до кожного малюка передбачають від педагогів знаходження нетрадиційних методів. На перший план виходить мета удосконалити вже існуючі методики та впровадити інноваційні технології, що синтезують освітні, оздоровчі та розвивальні завдання.

Актуальність проблематики формування мовленнєвих умінь підкреслюється багатьма науковими дослідженнями. Питаннями мовленнєвого розвитку дошкільників займалися Н. Гавриш, А. Богуш, Т. Піроженко та інші дослідники, які довели роль мовленнєвого розвитку в становленні особистості й виявили напрями його формування у дітей дошкільного віку.

Серед інноваційних технологій, що варті уваги, можна виділити су-джок терапію, мнемотехніку та гіпнопедію. Їхнє становлення й розвиток пов'язані з іменами науковців та практиків, які здійснили великий внесок у педагогіку та психологію. Творцем су-джок терапії є південнокорейський професор Пак Чже Ву, що підтвердив дієвість

активізації біологічно активних точок для гармонізації роботи організму та формування психофізичних функцій. Мнемотехніка як система прийомів запам'ятовування набувала популярності ще в античному світі, завдяки Метродору, Симоніду, Квінтіліану, але в новітній педагогіці її інтенсивно розвивають та пристосовують для роботи з малюками такі науковці, як А. Богуш, Н. Гавриш та інші. Технологія гіпнопедії пов'язана з навчанням під час сну та дрімоти, першочергово була представлена у минулому столітті, а її педагогічне значення вивчали такі науковці як Р. Дітерих, Я. І. Фісяк та інші.

«Однією з нетрадиційних логопедичних технологій є су-джок терапія («су» – кисть, «джок» – стопа). У дослідженнях південнокорейського вченого професора Пак Чже Ву, який розробив Су – Джок терапію, обґрунтовується взаємовплив окремих ділянок тіла за принципом подібності (схожості форми вуха з ембріоном людини, руки і ноги людини з тілом людини тощо)» [6].

Доволі цікавим є те, що в будові кисті й стопи є виняткова схожість із будовою людського організму. В тілі людини можна відокремити тулуб та п'ять частин, які виступають – голову з шиєю та четверо кінцівок. Глянувши на власну кисть, ми помічаємо, що і вона також складається з долоні та п'яти частин, які виступають, – пальців. Ще В. Сухомлинський писав «Витоки здібностей дітей знаходяться на кінчиках пальців» [10]. Цей вислів найдоречніше описує теорію су-джок терапії. Саме тому основну увагу треба приділяти верхнім фалангам пальців з метою розвитку мовлення, а вплив на інші точки покращить загальний стан організму. На наших долонях та стопах є ділянки, які пов'язані з різними частинами кори головного мозку, тому встановивши зони, які відповідають за мовлення малюка, можна вплинути на них з метою запобігання та корекції мовленнєвих порушень. За мовлення в людини відповідають дві ділянки, що розташовані в корі головного мозку, – зона Верніке, яка пов'язана зі сприйманням мовлення, та зона Брока, що регулює

вимовляння звуків. За теорією су-джок саме Природа наділила нас цією лікувальною методикою і тому неправильне використання не завдасть шкоди, воно просто буде недієвим.

Метою су-джок терапії є забезпечення високої ефективності та безпечності для розвитку мовлення, завдяки спеціальним кулькам-їжачкам та кільцям, які допомагають зручно масажувати долоні й пальці, що дає сприятливий вплив на все тіло, збагачує обізнаність про власний організм, формує тактильні відчуття та позитивний психо-емоційний стан.

Завданнями су-джок терапії є:

- 1) нормалізувати м'язовий тонус;
- 2) активізувати мовленнєві ділянки в корі головного мозку;
- 3) застосовувати елементи су-джок терапії на різноманітних етапах роботи з корекції мовлення тощо.

До методів су-джок терапії відносять:

1. Словесні, коли дошкільник відтворює слова та здійснює згідно до тексту пропоновані дії з м'ячиком-масажером. Під час цієї діяльності застосовуються вірші, загадки, примовки, потішки, казки тощо.

2. Наочні, які використовуються завдяки ілюстраціям, схемам, відеоматеріалам і т. ін.

3. Ігрові, коли скажімо малюк надягає масажні кільця один за одним на кожен палець, промовляючи віршовані слова з пальчикової гри.

4. Практичні – безпосередній масаж стоп, долонь та пальців.

Прийоми су-джок терапії передбачають вплив на акупунктурні точки на руках і стопах за допомогою спеціальних кульок, кілець, колючих валиків, природних матеріалів та ручного масажу, що сприяє відновленню всіх функцій організму. Цю роботу також корисно проводити до та після виконання завдань, пов'язаних з художньою працею, образотворчою діяльністю, конструюванням та іншими видами діяльності.

Масаж кулькою з шипами. З огляду на те, що на долонях та стопах розташовано безліч біологічно активних зон, результативним шляхом їхньої стимуляції є масаж спеціальною кулькою. Діти під час такого прийому роботи масажують м'язи рук та ніг рухаючи кульку між долонями та під стопою.

Масаж пружинним кільцем. Він позитивно впливає на роботу внутрішніх органів та є дієвим способом попередження і лікування мовленнєвих порушень. Кільце необхідно надягнути на кожний палець та виконати масаж до почервоніння і появи відчуття тепла.

Ручний масаж. Успішним та дуже корисним є масаж пальців і нігтьових пластин. Ці точки пов'язані з головним мозком і дають оздоровчий вплив на весь організм. З цієї причини, кінчики пальців потрібно масажувати до стійкого відчуття тепла. Насамперед необхідно впливати на великий палець, який відповідає за голову людини.

Су-джок терапію використовують для:

1) автоматизації звуків (малюк по порядку надягає масажне кільце на кожний палець, паралельно проговорюючи вірш на автоматизацію поставленого звуку);

2) вдосконалення лексико-граматичних категорій (наприклад: вправа «Королівство протилежностей». Вихователь котить «дивом'ячик» по столу дитині, називаючи певну ознаку. Дошкільник, спіймавши долонями кульку, котить її назад, промовляючи протилежне слово. Подібним чином здійснюється ряд інших вправ, таких як «Один-багато», «Назви ласкаво» тощо);

3) удосконалення та активізації експресивного та імпресивного словника (для цього здійснюються практичні вправи із су-джок кульками: «По п'ятах я граю і комашок називаю», «Летить, пливе, ходить», «Кисле – солодке – прісне» з використанням предметних картинок);

4) формування фонетико-фонематичної сторони мовлення (зادля цього використовуються вправи: «Колечко по пальчику стук – ми повторим дружно звук», «Впіймай звук» і т. ін.).

«Мнемотехніка – система засобів, які полегшують запам'ятовування й збільшують обсяг пам'яті. В основі лежить процес створення нових асоціацій між об'єктами, що важко запам'ятовуються» [4, с. 212].

К.Д. Ушинський писав: «Навчайте дитину якимось невідомим йому п'яти словам – він буде довго та марно мучитись, та пов'яжіть двадцять таких слів з картинками, і він їх засвоїть вмить» [5, с. 6]. У дошкільників переважає наочно-образна пам'ять, запам'ятовування несе здебільшого мимовільний характер: малюки ефективніше закарбовують в пам'яті предмети, події, явища, факти, що пов'язані з їхнім життєвим досвідом. Як підтверджено дослідженнями психологів А.В. Запорожця, Л. Венгера, Ж. Піаже та інших, вирішальний напрям удосконалення пам'яті, образного мислення, мовлення, передбачає оволодіння дитиною навиком до заміщення та просторового моделювання і саме мнемотехніка виконує поставлені завдання. Структура інноваційної технології складається з мнемоквадрату, мнемодоріжки та мнемотаблиці.

Мнемоквадрат – це малюнок, який позначає слово, словосполучення або просте речення. Дані зображення використовуються під час вивчення певних слів. При роботі з мнемоквадратом називається слово та демонструється його символічний малюнок, після цього дошкільники повторюють «закодовані» слова.

Мнемодоріжка складається зі смужки з чотирьох та більше ілюстрацій, із яких будується невеличка розповідь. Цей прийом допомагає засвоювати загадки прислів'я та чистомовки. Кожне слово має власну картинку – це дає змогу дитині не просто запам'ятати крилатий вислів, а й послідовно будувати правильний порядок слів у ньому.

Мнемотаблиця являє собою схему в середньому з десяти символів для вивчення віршів, переказу оповідань, розповіді казок. Обов'язково застосовуються кольорові мнемотаблиці, адже у малюків мають лишитись в пам'яті певні образи: сонце – жовтого кольору, лисиця помаранчевого відтінку, а ялинка зелена. Для молодших дошкільників мнемотаблиці подаються в готовому вигляді, в для старших діток педагог показує план-схему лише на початковому етапі. Поступово навчаючись дошкільники включаються в роботу над формуванням власної схеми. На початку навчання з мнемотаблицями малюки можуть зазнати певних труднощів, їм може бути непросто дотримуватись рекомендованого плану. Неодноразово перші казки за схемами виходять дуже спрощеними, але якщо дотримуватись всіх етапів роботи з часом малюк зможе вільно користуватись мнемотехнікою.

Зміст роботи з мнемотаблицями має такі етапи :

1. Аналіз таблиці та роз'яснення того, що на ній ілюстровано.
2. Перекодування інформації, іншими словами перетворення абстрактних знаків в образи.
3. Після перекодування відбувається переказування або побудова розповіді за обраною тематикою, тобто здійснюється практикування методу запам'ятовування.
4. Створення власних мнемотаблиць та символів дошкільниками у старших групах.
5. Переказ за мнемотаблицями, зробленими дітьми.

Мнемотаблиці передусім дієві під час вивчення віршів. Принцип полягає в тому, що на кожне слово створюється символічне зображення, у такий спосіб увесь вірш перетворюється на певну схему. Згодом малюк користуючись візуальними образами, відтворює вірш цілком.

Мнемотаблицю можна розділити та грати в наступні ігри:

- 1) відтворювати ланцюжок подій;

2) перемішувати зображення між собою та вибирати поміж декількох картинок ті, які стосуються даної теми;

3) встановлювати, де знаходиться зайва ілюстрація;

4) знаходити помилки в порядку зображень після розповіді оповідання;

5) гра «Впізнай та знайди» під час якої вихователь каже слово, а дошкільники знаходять відповідну картинку.

Одним із ключових завдань дошкільної освіти є формування зв'язного мовлення та збагачення словника дітей дошкільного віку. Впровадження мнемотехнічних прийомів, сприятиме ефективному вирішенню даної проблеми.

Прийом піктограм використовують найчастіше для запам'ятовування абстрактних понять, які графічно відтворюють картинками, що нагадують значення певних слів. Одне й те саме слово може бути по-різному зашифроване кожною людиною. Але здебільшого виходить користуватись піктограмами, які очевидні багатьом, наприклад позначки в мобільних додатках. Прийом піктограм для навчання дітей дошкільного віку потребує чіткої поетапності:

1. Кодування слів. Вихователь цікавиться в малюка, що він знає про певний предмет, тварину чи явище. Внаслідок цього дитина обирає конкретну ознаку та створює піктограму.

2. Уточнення піктограм. Дошкільники відтворюють зашифровані слова, а коли малюку важко згадати деяке слово, потрібно домалювати деталі піктограми.

3. Повторне відтворення слів розглядаючи піктограми.

4. Пришвидшене повторення слів.

5. Створення оповідання з використанням закодованих слів.

6. Рухлива зміна діяльності під час якої діти відтворюють рухами сюжет оповідання.

7. Самостійний переказ за допомогою піктограм.

8. Закріплення вивчених слів без сторонньої допомоги.

Колаж – це вид образотворчого мистецтва та один із способів мнемотехніки під час якого створюється картина з різноманітних матеріалів (фотографії, вирізки з журналів тощо). Дошкільники цей спосіб легко засвоюють, адже мають досвід з художньої праці та малювання. Вони охоче придумують казку або оповідання та створюють колаж замість ілюстрації. Це допомагає зосередити на одному аркуші весь сюжет та створити схему того, про що малюк переказуватиме. В процесі виготовлення колажу в дитини з'являються асоціативні зв'язки між картинками, що відтак сприяє побудові послідовної та логічної розповіді. Даний вид мнемотехніки допомагає сформувати образне мислення, пам'ять та монологічне мовлення.

Застосування прийому «колаж» з метою навчання дітей дошкільного віку переказуванню вимагає чіткої послідовності:

1. Повторення казки, наприклад «Рукавичка». Центральною фігурою на колажі стає рукавичка.

2. Добирання картинок для створення колажу, які розкриватимуть сюжет казки. Кількість зображень варіюється від сюжету казки та персонажів, наприклад у «Рукавичці» дійових осіб дев'ять (дідусь, Мишка-шкряботушка, Жабка-скрекотушка, Зайчик-побігайчик, Лисичка-сестричка, Вовчик-братик, Кабан-іклан, Ведмідь-набрід та собачка). Доцільно розмістити картинки з персонажами навколо рукавички у вигляді циферблата годинника зі стрілкою, яка по черзі показуватиме на героїв казки, які по сюжету знаходять рукавичку.

3. Самостійний переказ казки за даним колажем.

4. Якщо дитина з легкістю справилась то переходить до наступного етапу переказування без допомоги колажу.

«Гіпнопедія – галузь педагогічної науки, яка розробляє методи навчання під час природного сну» [4, с. 69]. З точки зору фізіології вищої нервової діяльності, впродовж сну в головному мозку виникають зони, які зберігаються активними та дозволяють дитині

забезпечувати зв'язок з оточуючим світом. Навіть якщо протягом сну контакт втрачається, достатньо, що інформація усвідомлюється в процесі засинання. Іншими словами такий процес, як запам'ятовування слів відбувається самостійно, без контролю з боку свідомості. Людина не втомлюється впродовж такої роботи, вона відпочиває, розкриття запасів пам'яті проходить в атмосфері емоційного комфорту.

«Технологія навчання під час сну, як допоміжний метод може бути корисною при формуванні мовлення дітей дошкільного віку. Процес навчання пов'язаний з повторенням вже знайомого матеріалу за лексичними темами. Одиницями навчального матеріалу є слова та словосполучення» [2].

У ЗДО цим способом зручно користуватись під час денного сну. Вважається, що сон дає поштовх для розумової активності та покращує можливість мозку отримувати та зберігати нову інформацію, якщо дотримуватись певних етапів роботи з гіпнопедії.

Підготовчий етап відбувається під час корекційних занять, коли дитина знайомиться з даною лексичною темою та закріплює мовленнєво-дидактичними іграми. Словник дошкільника збільшується новою лексикою, завдяки якій удосконалюються здібності до словотворення та словозміни.

«Основний етап здійснюється під час підготовки до денного сну. Перед сном, в зоні емоційного комфорту, варто пригадати і повторити одиниці матеріалу для запам'ятовування. Провести асоціацію з тими методами, які використовувались на занятті» [2]. Під час цього етапу дошкільники сидять у ліжку, а педагог чітко але неголосно говорить вже знайомий матеріал, роблячи паузи щоб діти промовляли за ним. Повторювати потрібно двічі.

Заклучний етап відбувається, під час засипання, коли малюки вже вклалися в ліжка, за бажанням можуть заплющити очі. Вихователь кілька разів пошепки повторює інформацію із заняття, інтонаційно зосереджуючи увагу на тому, що варто запам'ятати та за

бажанням відтворити пошепки. Повторюється певна тема три-п'ять разів протягом тижня, а з наступного вивчається вже новий лексико-граматичний блок. Через деякий час усі теми повторюються знову.

Увесь мовленнєвий матеріал, який дорослий подає дітям у даний спосіб, не вимагає від них докладання великих розумових та емоційно-вольових зусиль, а лише спокійне й невимушене повторення.

Для того, щоб гіпнопедія проходила ефективніше її можна поєднувати з іншими видами нетрадиційних технологій у роботі з дітьми. Наприклад з музикотерапією, адже загальновідомо, що музика може активізовувати або навпаки заспокоювати діяльність мозку. Для роботи під час гіпнопедії підійде заспокійлива музика, схожа на колискову, яка допоможе малюкам швидше заснути та розслабитись після насиченого навчання.

Казкотерапія як доповнення до гіпнопедії також може принести високу результативність. Адже читання казок є чудовим засобом розвитку мовлення, а перед сном вони ще й допомагають заспокоїтись та зняти емоційне напруження. Для цього потрібно обирати спокійні та добрі казки без складного сюжету та зі щасливим фіналом. Найкраще з цим справляються медитативні казки, які використовуються для релаксації та зняття психологічної напруги. Розповідь казки повинна бути у повільному та спокійному темпі, але з дотриманням правильної інтонації. Водночас потрібно прагнути задіяти в казці той лексико-граматичний матеріал, над яким діти працювали на занятті, тож це і є продовження гіпнопедії. Такий спосіб подачі інформації пришвидшує запам'ятовування навчального матеріалу, завдяки позитивній атмосфері та відпочинку.

Таким чином, нетрадиційні методи розвитку мовлення дітей дошкільного віку, відкривають нові можливості для активізації пізнавальних психічних процесів та збагачення мовленнєвого розвитку дошкільника. Їхнє застосування позитивно впливає на формування інтересу до мовленнєвої активності, розвитку

фонематичного слуху, уяви, та звісно комунікативних здібностей. Інтеграція традиційних та інноваційних методик забезпечує всебічний підхід до мовленнєвого розвитку малюків, роблячи його результативнішим, різноманітнішим та наближеним до індивідуальних особливостей кожної дитини. Впровадження нетрадиційних технологій дає підстави розглядати їх, як перспективний напрям у сучасній дошкільній освіті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / під науковим керівництвом Піроженко Т. О. ; авторський колектив : Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С. 2021. 37 с. Київ, 2021. 38 с. URL : <https://share.google/cjZ9q6NrxjX3j32WZ>.
2. Будяк В. М. Гіпнопедія – нетрадиційний метод корекційної педагогіки. 2019. URL:<https://vseosvita.ua/library/statta-gipnopedia-netradicijnij-metod-psihokorekcii-112798.html>.
3. Вінс В. А., Бондарчук А. Г., Томчук І. С. Методичні особливості використання су-джок терапії у психокорекції порушень мовлення у дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Психологія, № 3. 2024. С. 74 – 77. URL : <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.14>.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ. «Либідь». 1997. 376 с. URL : <https://share.google/we4oGMCEOZc4C2B1i>.
5. Забурмеха Г. А. Розвиток мовлення дошкільників за допомогою мнемотехніки. 2019. 51 с. URL : <https://share.google/qtDjEFAgSISi40T8F>.
6. Застосування су-джок терапії при корекції мовленнєвих порушень. URL : <https://share.google/zUNoKhGc7ZTIVqZ15>.

7. Подоліна Т. Гіпнопедія – нетрадиційний метод мовленнєвого розвитку дітей-логопатів. Вихователь-методист дошкільного закладу. №4. 2016. С. 35–38.
8. Подольська А. Прийоми мнемотехніки : розвиваємо пам'ять і зв'язне мовлення. 2024. URL : <https://naurok.com.ua/priyomi-mnemotekhniki-rozvivayemo-pam-yat-i-zv-yazne-movlennya-427976.html>.
9. Сварковська Л. Фізичне виховання дітей із порушенням мовлення. Вихователь-методист дошкільного закладу № 4. 2016. С. 45 – 51.
10. Су-джок терапія в роботі вчителя-логопеда. URL : <https://share.google/4XVbIhjSEBSPhvMuQ>.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Микола ЛУК'ЯНЧЕНКО, Тарас ЛЕШЕГА

м. Дрогобич

Актуальність необхідності суттєвого підвищення ефективності сучасного уроку фізичної культури зумовлена низкою об'єктивних факторів. Серед найбільш очевидних був і залишається нині – низький рівень здоров'я та фізичної працездатності дітей і учнівської молоді. За результатами численних наукових досліджень, котрі проводилися співробітниками НАМН України лише 12,6 % молодших школярів можна вважати практично здоровими, 30 % з них – здатні виконувати різноманітні фізичні вправи нормативного характеру «без ризику для здоров'я і життя» [7]. Відтак, абсолютно очевидним вважаємо оздоровчий аспект уроків фізичної культури у початковій школі, що має цілком об'єктивні підстави. Його необхідність підкреслювали відомі українські науковці у галузі педагогіки, психології, теорії та методики фізичного виховання, фізичної культури та спорту : А. Арєф'єв, О. Артющенко, О. Бичук, О. Ващенко, О. Власюк, Ю. Дятленко, М. Єфименко, Т. Круцевич, В. Новосельський, О. Савченко, Є. Столітенко, І. Турчик, Р. Шиян та ін. [10-14].

Навчальна дисципліна «Фізична культура» підпорядкована меті та завданням, котрі передбачають опанування життєво важливими руховими діями, виховання морально-вольових якостей, науково обґрунтоване піклування про власне здоров'я та здоров'я навколишніх, формування стійкої внутрішньої мотивації щодо занять фізичними вправами.

Життєво важливі функції фізичної культури імплементуються через широке застосування системи фізичного виховання, котра займає надзвичайно важливу роль у житті кожної людини. Грамотно організований процес фізичного виховання, започаткований ще у дошкільному дитинстві, дозволить забезпечити спроможність до

активної життєдіяльності, сформує об'єктивну потребу щодо ведення здорового способу життя.

Видатний педагог минулого століття В. О. Сухомлинський, гуманістичні ідеї котрого залишаються затребуваними у сучасній українській школі, акцентував увагу на непересічному значенні фізичної культури та спорту у духовному й фізичному розвитку дитини. Вивчаючи проблему неуспішності учнів у процесі едукції, педагог-гуманіст узагальнював, що «у 85 відсотків невстигаючих і відстаючих головна причина відставання, незнання, незадовільної роботи на уроках і вдома, другорічництва – поганий стан здоров'я, якесь захворювання чи нездужання, найчастіше зовсім не помітне для лікаря, таке, що піддається діагностуванню тільки в результаті спільних зусиль матері, батька, лікаря і вчителя. Перед нами відкрились непомітні, з першого погляду, замасковані дитячою жвавістю і рухливістю захворювання серцево-судинної системи, дихальних шляхів, шлунково-кишкові. З кожним роком життя нам стає дедалі зрозумілішою залежність духовного життя дитини – інтелектуального розвитку, мислення, уваги, пам'яті, посидючості – від «гри» її фізичних сил» [12, с. 125].

Саме тому урок фізичної культури серед школярів початкової школи передбачає специфічні особливості, адже започаткувавши шкільне навчання, наймолодші учні вимушені кардинально змінити звиклий спосіб життя. На зміну успішно засвоєних дитячих ігор та забав, тривалому часу, відведеному на дозвілля, швидко і невідворотно приходить чітко регламентована навчальна діяльність. Однак початкова школа теж потребує досить багато часу на численні прогулянки, влаштування дозвілля у товаристві однолітків, батьків, активізацію рухової активності. Звідси виникає необхідність у процесі ознайомлення учнів з предметом «фізична культура» та його специфічною термінологією, формувати у дітей необхідний рівень знань щодо усвідомлення і засвоєнням відповідних категорій : «здоров'я», «гігієна», «здоровий спосіб життя» тощо.

Загалом основну мету дисципліни «Фізична культура» можна досягти шляхом застосування комплексного підходу щодо вирішення навчальних, оздоровчих і виховних завдань, зокрема «таких :

1) інтеграція базової та додаткової освіти галузі фізичної культури і спорту, цілеспрямоване опанування обраним видом рухової діяльності;

2) оволодіння психолого-педагогічними, анатомо-фізіологічними основами знань, гігієнічними вимогами до фізичного виховання;

3) формування вмінь щодо організації та проведення самостійних форм занять оздоровчо-корекційної та фізкультурно-спортивної спрямованості;

4) формування пізнавальних та творчих здібностей, забезпечення професійної орієнтації щодо вибору профілю подальшої освіти;

5) розвиток фізичних якостей та зміцнення здоров'я;

6) формування пізнавальних та творчих здібностей щодо фізичної культури;

7) забезпечення професійної орієнтації школярів;

8) формування фізичної культури особистості, громадянської та патріотичної свідомості програма [4].

Враховуючи специфіку індивідуальних особливостей молодшого школяра, його анатомо-фізіологічні характеристики, досягнутий рівень інтелектуального розвитку, стан соматичного та фізичного здоров'я, науковці у галузі фізичної культури, педагоги-дидакти обґрунтували та сформулювали відповідні авторські програми з фізичної культури для учнів 1 – 4 класів під керівництвом Т. Круцевич та І. Турчик; О. Савченко та Б. Шияна; В. Деревянко, Л. Іванової, В. Єрмолової та ін. [6] Особливо пізнавальними та надзвичайно корисними вважаємо підручники з фізичної культури для молодших школярів [1; 2; 4; 8; 9]. З їхніх сторінок, у привабливій формі (яскраве оформлення, цікавий зміст) школярі здатні знайти відповіді на численні запитання, серед яких найбільш вживаними є такі :

- 1) сутність фізичної культури та її значення у житті кожної людини;
- 2) величина впливу фізичної культури на здоров'я людини;
- 3) важливість засвоєння теоретичних знань щодо опанування необхідності здорового способу життя і мотивація щодо його дотримання;
- 4) необхідність щоденного проведення ранкової гігієнічної гімнастики;
- 5) позитивний ефект від виконання фізичних вправ;
- 6) важливість дотримання усталеного режиму дня школяра;
- 7) засвоєння основних правил раціонального харчування;
- 8) вплив природних факторів (сонце, повітря, вода) на здоров'я людини загалом;
- 9) залежність ведення активного способу життя задля поліпшення власного здоров'я;
- 10) постійний моніторинг своєї постави;
- 11) потреба у забезпеченні чистоти власного тіла та опанування способів догляду за ним [7].

Учитель перед початком запланованого уроку здійснює досить об'ємну роботу організаційного характеру, котра передбачає особливий акцент на врахуванні особливостей психічних процесів учнів молодшого шкільного віку, зокрема таких :

- 1) неспроможність самотійно керувати власною поведінкою;
- 2) надмірне прагнення щодо ретельності виконання висунутих вимог учителя;
- 3) обов'язкове залучення задля досягнення відповідних результатів мимовільної уваги;
- 4) природна схильність до механічного виконання завдань упродовж вивчення нового навчального матеріалу;
- 5) постійне прагнення до застосування ігрової діяльності як важливого компоненту пізнання дійсності;

6) цілеспрямоване формування навчально-пізнавальних інтересів і внутрішньої мотивації загалом[10].

Досягнення прогнозованих заздалегідь об'єктивних показників очевидної ефективності уроку з фізичної культури у роботі з молодшими школярами вважаємо можливим лише за умови трансформації будови і змісту самого уроку. Зазвичай, урок фізичної культури складається із традиційних елементів :

- 1) шикування задля організації дітей на початку заняття;
- 2) виконання нових вправ у основній його частині із широким застосуванням рухливих ігор, естафет;
- 3) повторення вже опанованих раніше рухових вмінь і навичок на завершення його [9].

Сучасні виклики та реалії нашого життя, теперішня парадигма початкової освіти диктують нові вимоги, котрі спонукають вчителя до кардинальних змін щодо педагогічного мислення. Це однозначно позначилося й на алгоритмі проведення уроку фізичної культури.

Нестандартний або ж творчий урок може передбачати застосування віршованого тексту. Вчитель інформує дітей про необхідність відтворення рухів у відповідності до озвучуваного тексту. До прикладу можемо використати такі рядки :

«Станем струнко! Рухи в боки!

Пострибаєм, як сороки!

Як сороки-білобокі

Стрибу-стрибу! Скоки-скоки!

А тепер, як жабенята,

Хочем трохи пострибати.

Ква-ква-ква, ква-ква-ква,

Щоб спочила голова» [1, с. 41].

Або інший варіант проведення заняття може передбачати такий алгоритм дій :

«Лапки в боки, вушка вгору (при цьому руки знаходяться на поясі),

Скачуть білочки по лісі (виконуються стрибки на одній і обох ногах).

Кожний ранок на галявині (всі зупинилися та завмерли)

Спритно роблять вільні вправи (самостійне виконання довільних вправ).

Притомилися звірята

І пішли відпочивати (всі учні лягають на килимок перепочити)» [3, с. 39].

За допомогою заздалегідь підготовленого тексту учитель не лише привертає увагу учнів, але й намагається поєднати сформульовані завдання та наявний руховий досвід дитини. В такий спосіб учитель спонукає до інтелектуального розвитку учнів шляхом залучення їхньої уваги, творчої уяви, образного мислення, багатого мовлення, інших мислительних процесів тощо. Використання різноманітних лічилок, загадок, віршів, приказок сприяє формуванню не лише правильної вимови звуків, але й стимулює активний розвиток мовного апарату, адже вчитель може запропонувати учням спробувати виконати роль наставника та відтворити почутий текст і здійснювані при цьому рухові дії.

Зазначимо, що застосування рухливих ігор (особливо народних) можливе у поєднанні з використанням віршованих текстів відповідної тематики, а також спортивного інвентарю, котрий був виготовлений руками учнів, а саме : різнокольорові прапорці, різновеликі картонові геометричні фігури, м'ячі чи кульки з пінопласту й іншого викидного матеріалу тощо. Засвоєний таким чином текст може стати своєрідним стимулятором учнів до виконання більш складних рухових дій чи пошуку нових завдань, розвитку ініціативності, самостійності, креативності [5].

Програма з фізичної культури для учнів 1 – 4-х класів містить безпосередньо ігрові та творчі завдання, різноманітні комплекси вправ, що відображені схематично : «Лабіринт», «Ігротека». «Зоопарк» тощо. Тут необхідно звернути увагу на певну вадливу

обставину, а саме : зазначений дидактичний матеріал не завжди може бути у наявності, а тому доречною вважаємо варіювання комплексів вправ, використовуваних рухливих ігор, рухових завдань іншими, котрі також викликають інтерес та дозволяють сформувати необхідні рухові вміння та навички, викликати інтерес до ігрової діяльності загалом [11, с. 29].

Підсумовуючи, зазначимо, що перед сучасною Новою українською школою, теперішніми батьками, нашим суспільством загалом постало найважливіше завдання – збереження здоров'я дітей, адже здорова дитина – це найвища цінність не тільки для батьків, але й для держави. За визначенням Василя Олександровича Сухомлинського, «турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєдіяльності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у власні сили...» [12, с. 129]. У даному контексті вихователем у цьому питанні виступає, насамперед держава, оскільки виховання як процес, має суспільний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонік В. І. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізкультури : навчальний посібник. / І. В. Антонік, І. П. Антонік, В. Є. Андріанов. Київ : «Видавничий дім «Професіонал»», Центр учбової літератури, 2009. 336 с.
2. Богайчук Р. В. Фізична культура. Конспекти уроків. 1 клас : посібник для вчителя. Видання 3-тє, доповнене та перероблене Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2012. 146 с.
3. Богайчук Р. В. Фізична культура. Конспекти уроків. 2 клас : посібник для вчителя. 2-ге видання, доповнене. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2013. 201 с.
4. Вільчковський Е. С. Система фізичного виховання молодших школярів для викладачів та студентів ВНЗ освіти / Е. С. Вільчковський, М. П. Козленко, С. Ф. Цвех. Київ : ІЗМН, 1998. 232 с.

5. Гнатюк О. В. Основи здоров'я і фізична культура : Підручник для 1 класу : за редакцією академіка С. Д. Максименка. Київ : Форум, 2003. 127 с.
6. Дерев'янка В., Єрмолова В., Іванова Л. Навчаємо граючись. Методичний посібник для вчителів фізичної культури 1 – 4 класів. Київ : Видавництво Літера ЛТД, 2012. 208 с.
7. Державний стандарт початкової загальної освіти URL : [https://zakon.rada.gov ua/laws/show688-2024](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show688-2024). (дата звернення 22.09 2025 р.).
8. Здоров'я дітей в умовах сучасних викликів URL : <http://amnu.gov.ua/zdorov-ya-ditej-v-umovah-suchasnyh-vyklykiv/> (дата звернення 22.09. 2025 р.).
9. Ільницька Г. С. Фізична культура. 2 клас. І семестр. Харків : Ранок, 2018. 120 с.
10. Ільницька Г. С. Фізична культура. 3 клас. І семестр Харків : Ранок, 2018. 112 с.
11. Оновлена навчальна програма з фізичної культури для 1 – 4 класів URL : <http://cmsps.fizkultura.kr.sch.in.ua/> (дата звернення 22.09.2025 р.).
12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Т. 4 : Павлиська середня школа. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський. Київ : Рад. школа, 1977. 640 с.
13. Фізична культура в школі : навчальна програма для 1 – 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [підгот. Т. Ю. Круцевич та ін.]. Київ : Літера ЛТД, 2013. 352 с.
14. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1. Тернопіль : «Навчальна книга». Богдан, 2001. 272 с.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФАХОВІ МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»

Тетяна ПАНТЮК

м. Дрогобич

Проблема зміцнення та збереження здоров'я була і залишається актуальною в умовах сьогодення та вимагає нових виважених і комплексних підходів крізь призму міжпредметних зв'язків. Важливою вона видається для освіти та педагогіки, бо це саме ті складові загальної культури особистості, які цілісно і системно впливають на формування культури здоров'я. Зауважимо також, що процес формування культури здоров'язбереження слід починати з раннього віку, оскільки навички здорового способу життя закладаються саме у час дошкільного дитинства, чому сприяє низка сенситивних періодів розвитку дитини.

Здоров'язберігаюча освіта в закладі дошкільної освіти є надзвичайно вагомим елементом щодо формування та закріплення навичок здорового способу життя, зокрема рухових та харчових звичок. Здоров'язбережувальні навички слід виховувати з раннього дитинства. Важливою у цьому сенсі є гармонійна та злагоджена взаємодія родини та закладу дошкільної освіти. Здоровий спосіб життя, включаючи правильне харчування, рухову активність на свіжому повітрі, добру гігієну та повноцінний сон є важливими факторами природовідповідного розвитку, зміцнення здоров'я та загального благополуччя дитини.

Основи якості та тривалості людського життя закладаються в ранньому дитинстві, а здоров'я дитини дошкільного віку є поєднанням різних характеристик не лише її фізичного чи психічного, а й морального та духовного розвитку, що забезпечують достатній рівень розумової й фізичної працездатності особистості та швидко і якісно адаптацію до природного та соціального середовища. Такий погляд на проблему системного формування здорового

спосіб життя потребує серйозної уваги до дитини як носія його потенціалу.

З огляду на це потребує також пильної уваги підготовка педагога-дошкільника, як фахівця, який першим науково та системно реалізує завдання здоров'язбереження дитини з раннього віку. Отже, підготовка фахівців дошкільця повинна мати у своїй основі такий зміст навчальних дисциплін, який би допоміг реалізувати завдання формування культури здорового способу життя з раннього віку.

Освітні програми закладів вищої освіти передбачають обов'язкове включення дисциплін, які широко презентують проблему зміцнення та збереження здоров'я дитини, опираючись на досягнення педагогіки, психології, гігієни, філософії, біології тощо.

Серед дисциплін, які цілісно відображають процес та механізми формування культури здоров'язбереження дітей дошкільного віку слід назвати такі: «Методика фізичного виховання та валеологічної освіти дітей дошкільного віку», «Сімейна дошкільна педагогіка», «Сучасні технології інклюзивної освіти», «Методика арт-освіти дітей дошкільного віку», «Родинна педагогіка», «Опіка над дітьми», «Виховання дітей раннього віку», «Казкотерапія», «Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з довкіллям» тощо. Всі вони підходять до питання здоров'я дитини комплексно і природовідповідно, забезпечуючи таким чином якісну підготовку фахівців дошкільної освіти.

На другому, магістерському рівні дошкільної освіти питання формування культури здоров'язбереження дитини презентовано дисципліною «Фахові методики дошкільної освіти». Окремим розділом програми є тема «Технології та методики фізичного виховання дітей дошкільного віку та формування основ здоров'язбережувальної компетенції особистості». У ньому:

- визначено предмет, мету та завдання теорії та методики фізичного виховання дітей дошкільного віку;

- презентовано сучасні технології організації фізичного виховання та формування основ здоров'язбережувальної компетенції дітей дошкільного віку;
- обґрунтовано діяльнісний, компетентнісний та інтегрований підходи у процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку;
- запропоновано способи і шляхи формування основ здоров'язбережувальної компетенції дошкільників;
- проаналізовано особистісно-зорієнтований та діяльнісний підходи у формуванні основ здоров'язбережувальної компетенції особистості;
- запропоновано методики використання освітньо-ігрових, проектних, арт-терапевтичних технологій задля формування основ здоров'язбережувальної компетенції дошкільнят;
- визначено необхідність реалізації завдань інклюзивної освіти в ЗДО засобом фізичної культури.

Програму курсу додаємо.

Наше бачення проблеми формування культури здоров'язбереження дошкільників співзвучне з думкою, що найбільш чутливий для засвоєння правил, норм, умінь та навичок здорового способу життя, вироблення культурно-гігієнічних навичок є саме дошкільний вік. Це зумовлено чинниками біологічного, соціального, психологічного характеру. При цьому вирішальне значення у формуванні навичок здорового способу життя має адекватна віку та потребам дитини стимуляція дорослих. У поведінці дитини цього віку зберігаються та закріплюються, в основному, такі риси, уміння та навички, що мають системне позитивне підкріплення.

Отже, розвиток дитини в дитячому садку є ключовим етапом у формуванні її здорового способу життя. В умовах зростання усвідомлення суспільством необхідності здорового способу життя заклади дошкільної освіти відіграють важливу роль у формуванні харчових звичок, рухової активності та загальному піклуванні про здоров'я дітей.

Турбота про здоровий спосіб життя в закладі дошкільної освіти також передбачає тісну співпрацю з батьками. Завдяки регулярним зустрічам, майстер-класам, змаганням, походам, прогулянкам та інформаційним матеріалам можна розвинути усвідомлення батьків важливості здорового способу життя для розвитку дитини. Спільна робота педагогів і батьків допомагає вибудувати комплексний підхід до здоров'я, який включає як фізичний, так і психічний аспекти. В результаті діти, які виходять із закладу дошкільної освіти, мають можливість виробити абсолютно здоровий і збалансований спосіб здорового існування, який буде приносити користь протягом усього життя.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С. 3 – 23.
2. Беленька Г.В., Богініч О.Л., Машовець М.А. Здоров'я дитини – від родини. Київ : СПД А.М. Богданова, 2006. 220 с.
3. Бредник О. Збереження здоров'я – нагальна потреба сучасної медицини. *Дитячий садок*. 2010. № 10. С. 13 – 18.
4. Пантюк Т.І. Освітні передумови факторів здоров'я та їх вплив на спосіб життя особистості. монографія Дрогобич : Коло, 2007. С. 101–104.
5. Пантюк Т.І., Ревть А.Б. Ігрова діяльність як засіб для виявлення та подолання негативних емоційних станів у дошкільному віці. *«Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»: журнал*. 2025. № 10(56) 2025. С. 825-834
6. Освітні технології та методики розвитку дитини: колективна монографія / Т. Пантюк, М. Пантюк, О. Невмержицька, О. Снітовська, І. Паласевич, А. Федорович, А. Ревть, Л. Перхун. Дрогобич : «Трек ЛТД», 2025. 260 с.
7. Пантюк Т. Денисяк Ю. Особливості формування здоров'язбережувальної компетентності дітей в умовах закладу

дошкільної освіти. Сучасні тенденції створення здоров'язбережувального середовища у закладах освіти : збірник наукових праць / ред кол. Ю. Калічак (гол. ред.) та ін. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2025. 134 с. С.94 – 102.

Джерело:https://drive.google.com/drive/folders/10H_mwZWuE3TDFOvCdHb-DLhsZVMtbYBE

Додаток
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи
та інформатизації
_____ **Юрій СКВАРОК**
_____ 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ФАХОВІ МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Галузь знань: А Освіта
Спеціальність: А2 Дошкільна освіта
Освітньо-професійна програма: Дошкільна освіта
Статус дисципліни: обов'язкова
Факультет історії, педагогіки та психології
Кафедра загальної педагогіки та дошкільної освіти
Мова навчання: українська
Дані про вивчення дисципліни

Форма здобуття освіти	Курс	Семестр	Загальний обсяг дисципліни	Кількість годин						Курсова робота	Вид семестро- вого контролю	
				Кредити ЄКТС	Разом	Аудиторні заняття					Самостійна робота	Залік
			Лекції			Лабораторні роботи	Практичні заняття	Семінарські заняття				
Денна	I	I	4/120	40	16	–	–	24	80	–	–	+
Заочна	I	I	4/120	10	4	–	–	6	110	–	–	+

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми та навчального плану підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти (90 кредитів ECTS)

Розробник:

_____ **Тетяна ПАНТЮК**, доктор педагогічних наук, професор

Погоджено гарантом освітньої програми

_____ **Ореста КАРПЕНКО**, доктор педагогічних наук, професор

Затверджено на засіданні кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Протокол від _____ 20 ____ р. № _____

Завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти _____ **Тетяна ПАНТЮК**

Затверджено на засіданні науково-методичної ради факультету історії, педагогіки та психології

Протокол від _____ 20 ____ р. № _____

Схвалено вченою радою факультету історії, педагогіки та психології

Протокол від _____ 20 ____ р. № _____

Затверджено на засіданні науково-методичної ради університету

Протокол від _____ 20 ____ р. № _____

МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни – ознайомити майбутніх працівників дошкільної сфери зі специфікою фахових методик дошкільної освіти в умовах сьогодення; сформувати в них уміння і навички ефективного поєднання на практиці теоретичних знань із інноваційними педагогічними технологіями реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.

Навчальна дисципліна сприяє формуванню у здобувачів освіти низки програмних компетентностей:

інтегральна:

ІК. здатність компетентно розв'язувати складні задачі й проблеми в організації та моніторингу освітнього процесу в системі дошкільної освіти, або в процесі навчання фахівців із дошкільної освіти у закладах вищої освіти, що передбачає проведення досліджень, та/або здійснення інновацій у ситуаціях, що характеризуються невизначеністю умов і вимог.

загальні:

ЗК 1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

фахові:

ФК 5. Здатність створювати та впроваджувати в практику наукові розробки, спрямовані на підвищення якості освітньої діяльності та освітнього середовища в системі дошкільної, зокрема, інклюзивної освіти.

ФК 9. Здатність до самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації в професійній діяльності та до конкурентної спроможності на ринку праці.

Вивчення дисципліни спрямовується на формування таких **програмних результатів навчання:**

ПРН 9. Застосовувати в професійній діяльності сучасні дидактичні та методичні засади викладання психолого-педагогічних дисциплін і обирати відповідні технології та методики.

ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна вивчається як продовження й поглиблення фахових компетентностей після опанування на рівні бакалаврату здобувачами освіти таких фахових методик дошкільної освіти, як: «Методика фізичного виховання та валеологічної освіти дітей дошкільного віку», «Теорія і методика формування елементарних математичних уявлень», «Методика ознайомлення дітей дошкільного віку із довкіллям», «Методика арт-освіти дітей дошкільного віку» та навчальної дисципліни «Інформаційно-комунікаційні технології».

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни магістрант повинен:

знати:

- теоретико-методологічні підходи до реалізації завдань фахових методик у закладі дошкільної освіти;
- нормативно-інструктивні документи щодо фахових методик у закладі дошкільної освіти;
- особливості визначення обсягу, принципи структурування змісту навчальної інформації, специфіку проведення різних видів навчальних занять та використання технологій із фахових методик у закладі дошкільної освіти;
- загальнодидактичні і методичні принципи навчання фахових методик дошкільної освіти;
- сутність компетентнісного підходу у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти в ЗДО;
- традиційні та інноваційні технології та підходи до реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти в ЗДО;
- методи та прийоми реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.

вміти:

а) загальна компетентність

- аналізувати та впроваджувати у власну професійну діяльність теоретично обґрунтовані положення сучасного педагогічного досвіду;
- проектувати та проводити різні форми організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти;
- застосовувати методи, прийоми організації навчально-пізнавальної діяльності дошкільників;
- планувати структуру, зміст, процес організації освітнього процесу в ЗДО;
- добирати оптимальні форми та методи педагогічної діяльності;
- застосовувати сучасні освітні технології;
- забезпечувати виконання розвиваючої, координуючої, управлінської функцій вихователем ЗДО;
- організовувати самостійну пошукову та наукову роботу працівників ЗДО;
- визначати чинники успішності педагогічного процесу, оцінювати та удосконалювати власний професійний рівень;
- здійснювати саморозвиток, самоосвіту, самовиховання, самоорганізацію.

б) предметна компетентність

- використовувати загальнодидактичні і методичні принципи реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти в ЗДО;
- реалізувати компетентнісний підхід у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти;
- застосовувати традиційні та інноваційні технології реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти;
- добирати оптимальні методи та прийоми фахових методик дошкільної освіти.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінювання здійснюється за шкалами оцінювання: стобальною, національною і ЄКТС.

90 – 100 (А) – «відмінно» (відмінне виконання з незначною кількістю помилок) здобувач освіти отримує за виконання повного

обсягу програми дисципліни, а саме: має глибокі знання про теоретико-методологічні підходи до реалізації завдань фахових методик у закладі дошкільної освіти; добре орієнтується у нормативно-інструктивних документах щодо реалізації завдань фахових методик у закладі дошкільної освіти; ґрунтовно знає особливості визначення обсягу, принципи структурування змісту навчальної інформації, специфіку проведення різних видів занять із фахових методик у закладі дошкільної освіти та загальнодидактичні і методичні принципи навчання фахових методик дошкільної освіти у ЗДО; розуміє сутність компетентнісного підходу у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти; добре обізнаний із традиційними та інноваційними технологіями, методами й прийомами фахових методик дошкільної освіти; на високому рівні володіє уміннями: використовувати загальнодидактичні і методичні принципи навчання фахових методик дошкільної освіти у ЗДО; реалізувати компетентнісний підхід у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти; застосовувати традиційні та інноваційні технології фахових методик дошкільної освіти у ЗДО; добирати оптимальні методи та прийоми реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти у ЗДО; реалізувати завдання інклюзивної освіти в ЗДО засобом фахових методик.

82 – 89 (В) – «добре» (вище середнього рівня з кількома помилками) здобувач освіти отримує за виконання повного обсягу програми навчальної дисципліни щодо питань: теоретико-методологічних підходів до реалізації завдань фахових методик у закладі дошкільної освіти; нормативно-інструктивних документів щодо реалізації завдань фахових методик у закладі дошкільної освіти; особливостей визначення обсягу, принципів структурування змісту навчальної інформації, специфіки проведення різних видів навчальних занять із фахових методик у ЗДО та загальнодидактичних і методичних принципів реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти у ЗВО; компетентнісного підходу у реалізації

завдань фахових методик дошкільної освіти у ЗВО; традиційних та інноваційних технологій, методів й прийомів фахових методик дошкільної освіти у ЗДО: інклюзивної освіти в ЗДО засобом фахових методик.

75 – 81 (C) – «добре» (в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок) отримує здобувач освіти за виконання усієї програми курсу; здобувач освіти має системні знання про теоретико-методологічні підходи до реалізації завдань фахових методик у закладі дошкільної освіти; орієнтується у нормативно-інструктивних документах щодо реалізації завдань фахових методик; знає особливості визначення обсягу, принципи структурування змісту навчальної інформації, специфіку проведення різних видів занять із фахових методик та загальнодидактичні і методичні принципи фахових методик дошкільної освіти; розуміє сутність компетентнісного підходу у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти у ЗДО; обізнаний із традиційними та інноваційними технологіями, методами й прийомами фахових методик дошкільної освіти у ЗДО; володіє уміннями: використовувати загальнодидактичні і методичні принципи навчання фахових методик дошкільної освіти у ЗДО; реалізувати компетентнісний підхід у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти; застосовувати традиційні та інноваційні технології для реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти; добирати оптимальні методи та прийоми реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти у ЗДО; реалізувати завдання інклюзивної освіти в ЗДО засобом фахових методик.

67 – 74 (D) – «задовільно» (непогано, але зі значною кількістю недоліків) отримує здобувач освіти, який виявив недостатньо міцні знання навчального матеріалу, а саме про теоретико-методологічні підходи до реалізації завдань фахових методик у закладі дошкільної освіти; орієнтується у нормативно-інструктивних документах щодо реалізації завдань фахових методик; знає особливості визначення

обсягу, принципи структурування змісту навчальної інформації, специфіку проведення різних видів занять із фахових методик та загальнодидактичні і методичні принципи фахових методик дошкільної освіти; розуміє сутність компетентнісного підходу у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти у ЗДО.

60 – 66 (Е) – «задовільно» (виконання задовольняє мінімальним критеріям) отримує здобувач освіти, який виявив неглибокі знання про теоретико-методологічні підходи до реалізації завдань фахових методик у ЗДО; нормативно-інструктивні документи щодо фахових методик; особливості визначення обсягу, принципів структурування змісту навчальної інформації, специфіку проведення різних видів навчальних занять із фахових методик у закладі дошкільної освіти; компетентнісний підхід у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти у ЗВО; традиційні та інноваційні технології, методи й прийоми фахових методик дошкільної освіти у ЗДО.

35 – 59 (FX) – «не задовільно» (з можливістю повторного складання) отримує здобувач освіти, який виявив незнання значної частини матеріалу щодо теоретико-методологічних підходів до реалізації завдань фахових методик у закладі дошкільної освіти; не орієнтується у нормативно-інструктивних документах щодо реалізації завдань фахових методик; не глибоко знає особливості визначення обсягу, принципи структурування змісту навчальної інформації, специфіку проведення різних видів занять із фахових методик та загальнодидактичні і методичні принципи фахових методик дошкільної освіти.

0 – 34 (F) – «не задовільно» отримує здобувач освіти, який фрагментарно володіє програмним матеріалом, що ускладнює орієнтацію в технологіях фахових методик у закладі дошкільної освіти. У зв'язку з несформованістю необхідних умінь, здобувач освіти неспроможний виконувати практичні завдання з навчальної дисципліни. Активність виявляє лише в умовах зовнішнього примусу.

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби діагностики включають диференційований та об'єктивний облік результатів навчальної діяльності магістрантів і передбачають: контроль засвоєння теоретичних знань (усні відповіді на семінарських заняттях); виконання групової самостійної роботи; співбесіду з лектором; виконання індивідуального завдання; екзамен.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Фахові методики дошкільної освіти» як навчальна дисципліна. Технології та підходи у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти

Мета, предмет, об'єкт і завдання навчальної дисципліни «Фахові методики дошкільної освіти». Структура навчальної дисципліни та її науково-понятійний апарат. Навчально-методичне забезпечення навчальної дисципліни «Фахові методики дошкільної освіти».

Компетентнісний підхід у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти. Зміст понять: «компетентність», «компетенція», «компетентісний підхід». Сутність та складові педагогічної, методичної, комунікативної, мовленнєвої, здоров'язбережувальної й інших видів компетентностей. Загальнодидактичні і методичні принципи реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти в ЗДО.

Традиційні технології реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти. Поняття «технологія», «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання» в системі освіти. Інформаційно-комунікаційні, особистісно-орієнтовані, освітньо-ігрові технології, методичні аспекти їх використання у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.

Проектні технології у процесі реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти. Портфоліо як засіб реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.

Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників

Мета, предмет та завдання вивчення навчальної дисципліни «Теорія і методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку». Сучасні підходи до організації логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку.

Нові технологічні підходи до формування елементарних математичних уявлень у дошкільників. Інформаційно-цифрові та інтерактивні технології у формуванні елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку у різних вікових групах закладу дошкільної освіти.

Форми організації логіко-математичної роботи з дітьми дошкільного віку. Компетентнісний підхід та способи формування математичної компетентності.

Основи методики розвитку мовлення дошкільників. Технології дошкільної лінгводидактики

Мета, предмет та завдання вивчення навчальних дисциплін «Методика розвитку комунікативно-мовленнєвих здібностей дітей дошкільного віку» та «Дошкільна лінгводидактика». Сучасні технології та підходи до організації мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

Використання освітньо-ігрових технологій у роботі для розвитку комунікативно-мовленнєвих здібностей дітей дошкільного віку. Проєктні та ігрові технології як засіб мовленнєвого розвитку дитини. Технології ситуативного моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація).

Компетентнісний та діяльнісний підходи у процесі організації мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Реалізація завдань інклюзивної освіти в ЗДО засобом фахових методик щодо розвитку мовлення дитини-дошкільника.

Основи природознавства та методики ознайомлення дітей з природним довкіллям

Інтегративна спрямованість навчальної дисципліни «Основи природознавства з методикою». Інтердисциплінарний характер проблеми валео-екологічної компетентності особистості.

Використання освітньо-ігрових технологій у роботі з дітьми. Інтегративна спрямованість основ природознавства та методики ознайомлення дітей з природним довкіллям. Проєктні технології у реалізації завдань основ природознавства та методики ознайомлення дітей з природним довкіллям. Інтерактивні технології кооперативного навчання основ природознавства та методики ознайомлення дітей з природним довкіллям.

Методика музично-хореографічного виховання дошкільників

Предмет та основні завдання навчальної дисципліни «Методика музично-хореографічного виховання дітей дошкільного віку». Особливості реалізації завдань музично-хореографічного виховання дошкільників.

Сучасні педагогічні технології формування музично-хореографічної компетентності дошкільників. Проєктні та інтерактивні технології у формуванні музично-хореографічної компетентності особистості.

Інтерактивний та діяльнісний підходи у реалізації завдань формування музично-хореографічної компетентності дошкільників. Особистісно-зорієнтований підхід у процесі формування музично-хореографічної компетентності дошкільників.

Методика образотворчого та основ декоративно-ужиткового мистецтва в ЗДО

Мета, предмет та завдання вивчення навчальної дисципліни «Теорія і методика образотворчого та основ декоративно-ужиткового мистецтва». Сучасні підходи до організації занять із образотворчого та основ декоративно-ужиткового мистецтва в ЗДО.

Технології викладання образотворчого та основ декоративно-ужиткового мистецтва та формування мистецької компетентності особистості.

Нові методи та техніки образотворчого мистецтва, їх роль та місце в дошкільній освіті. Реалізація завдань інклюзивної освіти в ЗДО засобом образотворчого мистецтва.

Технології та методики фізичного виховання дітей дошкільного віку та формування основ здоров'язбережувальної компетенції особистості

Предмет, мета та завдання навчальної дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання дітей дошкільного віку». Сучасні технології в організації фізичного виховання та формування основ здоров'язбережувальної компетенції дітей дошкільного віку. Діяльнісний, компетентнісний та інтегрований підходи у процесі фізичного виховання дітей дошкільного віку та формування основ здоров'язбережувальної компетенції.

Особистісно-зорієнтований та діяльнісний підходи у формуванні основ здоров'язбережувальної компетенції особистості.

Використання освітньо-ігрових, проектних, арт-терапевтичних технологій задля формування основ здоров'язбережувальної компетенції. Реалізація завдань інклюзивної освіти в ЗДО засобом фізичної культури.

Теорія та методика організації інклюзії в закладі дошкільної освіти

Мета, предмет та завдання вивчення навчальної дисципліни «Теорія та методика інклюзивної освіти». Сучасні підходи до організації занять у рамках інклюзивного освітнього простору.

Загальна характеристика сучасних освітніх корекційних технологій в ЗДО. Технологія особистісно орієнтованого навчання осіб, які мають особливі освітні потреби. Проектна діяльність як технологія корекційної освіти. Арт-терапевтичні технології у роботі з дітьми, які мають особливі потреби. Технології ситуативного

модельовання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація) як засоби інклюзивної освіти в ЗДО. Портфоліо у системі інклюзивної освіти.

Побудова програми індивідуального розвитку дитини-дошкільника з ООП.

Готовність вихователя до реалізації завдань освіти, виховання та розвитку дітей, які мають особливі освітні потреби.

Тематика семінарських занять.

1. «Фахові методики дошкільної освіти» як навчальна дисципліна.
2. Технології та підходи у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.
3. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників.
4. Основи методики розвитку мовлення дошкільників. Технології дошкільної лінгводидактики.
5. Основи природознавства та методики ознайомлення дітей з природним довкіллям.
6. Методика музично-хореографічного виховання дошкільників.
7. Методика образотворчого мистецтва в ЗДО.
8. Основи декоративно-ужиткового мистецтва в закладі дошкільної освіти.
9. Технології та методики фізичного виховання дітей дошкільного віку.
10. Формування основ здоров'язбережувальної компетенції дитини.
11. Теорія та методика організації інклюзії в закладі дошкільної освіти.
12. Безбар'єрний освітній простір ЗДО як підґрунтя реалізації фахових методик

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Індивідуальні завдання з навчальної дисципліни «Фахові методики дошкільної освіти» полягають у підготовці презентації однієї з традиційних чи інноваційних технологій, які розглядалися лише частково, або не розглядалися на заняттях. Критеріями

оцінювання презентації: самостійність, оригінальність, креативність, новизна, структурованість, логіка викладення матеріалу. Здобувачі можуть самостійно пропонувати технологію з огляду на особисті інтереси та напрями власних досліджень.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Методами навчання є: лекція, пояснення, розповідь, бесіда, дискусія, робота з підручником, ілюстрування, індивідуальне і групове консультування, у т.ч. з допомогою ІКТ.

ПОЛІТИКА ПЕРЕЗАРАХУВАННЯ КРЕДИТІВ ТА ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ У НЕФОРМАЛЬНІЙ/ІНФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ

У межах академічної мобільності та розвитку індивідуальної освітньої траєкторії допускається перезарахування кредитів ECTS, отриманих в інших закладах вищої освіти (Положення про організацію освітнього процесу в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка).

Перезарахування кредитів можливе у разі, якщо: змістовне наповнення дисципліни, кількість кредитів та рівень результатів навчання відповідають або є співмірними з відповідною дисципліною освітньої програми; дисципліна пройдена в межах внутрішньої або міжнародної академічної мобільності (наприклад, Erasmus+, подвійний диплом, тощо).

Результати навчання, здобуті здобувачами вищої освіти шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти Університету в порядку, визначеному законодавством та нормативними документами Університету (Положення про порядок визнання у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти). Під час етапів визнання результатів, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті, усі їх учасники зобов'язані дотримуватися Кодексу академічної доброчесності.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студента з дисципліни містить: опрацювання теоретичного матеріалу (20 год.); виконання завдань згідно з переліком компетенцій, що формуються у межах кожної теми навчальної програми (20 год.); підготовку до контрольної роботи (10 год.) та співбесіди з лектором (10 год.); підготовку індивідуального завдання (10 год.); підготовку до екзамену (10 год.).

1. Обґрунтуйте компетентнісний підхід у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.

2. З'ясуйте сутність та проаналізуйте складові педагогічної, методичної, комунікативної, мовленнєвої, здоров'язбережувальної й інших видів компетентностей особистості.

3. Дослідіть традиційні технології реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.

4. Проаналізуйте інформаційно-комунікаційні, особистісно-орієнтовані, освітньо-ігрові технології, методичні аспекти їх використання у реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.

5. З'ясуйте роль проєктних технологій у процесі реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.

6. Проаналізуйте портфоліо як засіб реалізації завдань фахових методик дошкільної освіти.

7. Проаналізуйте нові технологічні підходи до формування елементарних математичних уявлень у дошкільників.

8. З'ясуйте сутність та проаналізуйте інформаційно-цифрові та інтерактивні технології у формуванні елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку у різних вікових групах закладу дошкільної освіти.

9. Дослідіть сучасні технології та підходи до організації мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

10. Обґрунтуйте використання освітньо-ігрових технологій у роботі для розвитку комунікативно-мовленнєвих здібностей дітей дошкільного віку.

11. З'ясуйте сутність та проаналізуйте інтердисциплінарний характер проблеми валео-екологічної компетентності особистості.

12. З'ясуйте сутність та проаналізуйте проєктні технології у реалізації завдань основ природознавства та методики ознайомлення дітей з природним довкіллям.

13. Дослідіть сучасні педагогічні технології формування музично-хореографічної компетентності дошкільників.

14. Дослідіть особистісно-зорієнтований підхід у процесі формування музично-хореографічної компетентності дошкільників.

15. Обґрунтуйте технології викладання образотворчого та основ декоративно-ужиткового мистецтва та формування мистецької компетентності особистості.

16. З'ясуйте сутність та проаналізуйте нові методи та техніки образотворчого мистецтва, їх роль та місце в дошкільній освіті.

17. Обґрунтуйте специфіку реалізації завдань інклюзивної освіти в ЗДО засобом образотворчого мистецтва.

18. Обґрунтуйте сучасні технології організації фізичного виховання та формування основ здоров'язбережувальної компетенції дітей дошкільного віку.

19. З'ясуйте сутність та проаналізуйте особистісно-зорієнтований та діяльнісний підходи у формуванні основ здоров'язбережувальної компетенції особистості.

20. Обґрунтуйте використання освітньо-ігрових, проєктних, арт-терапевтичних технологій задля формування основ здоров'язбережувальної компетенції.

21. Обґрунтуйте специфіку реалізації завдань інклюзивної освіти в ЗДО засобом фізичної культури.

22. Обґрунтуйте сучасні підходи до організації занять у рамках інклюзивного освітнього простору.

23. Дослідіть арт-терапевтичні технології у роботі з дітьми з ООП.

24. З'ясуйте роль технологій ситуативного моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація) як засобів інклюзивної освіти в ЗДО.

25. З'ясуйте сутність та проаналізуйте завдання та зміст портфоліо у системі інклюзивної освіти.

26. Дослідіть готовність вихователя до реалізації завдань освіти, виховання та розвитку дітей, які мають особливі освітні потреби.

ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни охоплює: усні відповіді на проблемні питання за темами семінарських занять, групову самостійну роботу, співбесіду з лектором (проводиться в кінці семестру за наперед оголошеним розкладом), індивідуальне завдання. Формою підсумкового контролю є екзамен.

Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях (50 б.) здійснюється у шестибальній шкалі (0, 1, 2, 3, 4, 5 балів). Бали за усні відповіді у кінці семестру нараховуються за формулою $x = A/n * 10$, де А – сума усіх балів, отриманих за усні відповіді, а n – кількість відповідей (не менше трьох). Якщо $n < 3$, то для розрахунку x приймаємо $n = 3$. Кількість балів x заокруглюються до цілих. Студенти повинні бути готові до групового контролю на семінарських заняттях (тестування, фронтальне опитування, дискусія).

Групову самостійну роботу (20 б.) охоплює тести та завдання теоретичного характеру. Сумарна кількість балів за групову самостійну роботу виводиться шляхом оцінки якості виконаних завдань, що включає повноту розкриття питання, його практичну спрямованість та можливість застосовувати у різних дослідницьких ситуаціях.

Співбесіда з лектором (20 б.) обов'язково включає контроль за темами, винесеними на самостійне опрацювання. Студент повинен дати відповідь на чотири питання.

Індивідуальне завдання передбачає підготовку конспекту навчального заняття із застосуванням сучасної освітньої технології (на вибір студента) із урахуванням психолого-педагогічних аспектів та використанням цифрових інструментів. Кількість балів, що виставляється за індивідуальне завдання, враховує: повноту розробки конспекту та відповідність меті заняття (2 б.); обґрунтованість вибору технології та методів (2 б.); використання сучасних цифрових інструментів (2 б.); врахування психолого-педагогічних аспектів (2 б.); якість та логіка викладення матеріалу (1 б.); оригінальність і креативність підходу (1 б.).

Розподіл балів між видами робіт:

Види робіт	Кількість балів	Екзамен
Усні відповіді на семінарських заняттях	50	
Групово самостійна робота	20	
Співбесіда з лектором	20	
Індивідуальне завдання	10	
Всього балів:	100	100
Коефіцієнт перерахунку	0,6	0,4

Сумарна кількість балів з дисципліни визначається за формулою: $S_{\text{сум.}} = 0,6 * S_{\text{пот.}} + 0,4 * S_{\text{підс.}}$, де $S_{\text{пот.}}$ – кількість балів за поточний контроль, $S_{\text{підс.}}$ – кількість балів за підсумковий контроль. Оцінка виставляється за шкалами оцінювання: стобальною, національною і ЄКТС.

Екзамен за талоном № 2 і перед комісією проводиться в усній формі з оцінюванням за стобальною шкалою.

ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мультимедійне обладнання, інтерактивна панель, програми Microsoft Office 2010.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Рекомендована література

а) основна

1. Березовська Л. Технології викладання фахових методик дошкільної освіти: навч. посібник. Івано-Франківськ:НАІР,2022. 264с.
2. Беленька Г. Інтерактивні прийоми викладання навчальної дисципліни у вищій школі (на матеріалі курсу «Методика ознайомлення дошкільників з природою») / Нац. Пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2003. 118 с.
3. Вдович С., Палка О. Сучасні освітні технології мовної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування : метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2013. 128 с.
4. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
5. Дудник Н., Гірняк С., Свйонтик О. Педагогічні технології. Дрогобич : Посвіт, 2023. 156 с.
6. Дудник Н., Карпенко О., Свйонтик О. Сучасні технології дошкільного виховання : навчальний посібник для студентів другого (магістерського) рівня освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта. Київ : Слово, 2023. 288 с.
7. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті : словник. Київ : ЦП Компринт, 2019. 134 с.
8. Кічук Н. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі. Ізмаїл : ІДГУ, 2007. 236 с.
9. Михайліченко М., Рудик Я. Освітні технології: навч. посіб. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
10. Освітні технології та методики розвитку дитини : монографія / Т. Пантюк, М. Пантюк, О. Невмержицька, О. Снітовська, І. Паласевич, А. Федорович, А. Ревть, Л. Перхун, Дрогобич : «Трек ЛТД», 2025. 260 с.
11. Пехота О., Кіктенко А., Любарська О. Освітні технології : навч.-метод. Київ : 2001. 256 с.
12. Пометун О., Пироженко О. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

13. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти в Україні. Наказ МОН від 12.01.2021 року № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponentdoshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
14. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07. 2021 р. № 762. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762-2021-%D0%BF#n10>
15. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» Наказ Мінекономіки №755-21 від 19.10.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennyaprofesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
16. Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». Наказ Мінекономіки № 610 від 145 23.03.2021 р. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/819/81950/610_Vikladachi_zakladiv_vishoyi_osviti.pdf
17. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації. Схваленої Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
18. Стрельніков В., Бріченко І. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищ. кваліфікації викладачів МІПК ПУЕТ. Полтава: ПУЕТ, 2013. 309 с.
19. Чекан О. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу : навчальний посібник. Київ, 2015. 184 с.
20. Швачич Г., Толстой В., Петречук Л., Іващенко Ю., Гуляєва О., Соболенко О. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навчальний посібник Дніпро, 2017. 230 с.
21. Щербань П. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2004. 207 с.

б) допоміжна література

1. Биков В. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія. Київ, 2010. 160 с.
2. Бойчук Ю. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
3. Вільчковський Е., Курок О. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навчальний посібник Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 428 с.
4. Газіна І. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. 196 с.
5. Дорошенко Т., Мацько В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.
6. Зайцева Л. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: навч. посіб. : СТАТУС, 2021. 296 с.
7. Зайцева Л. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: парціальна програма. Мелітополь : 2021. 48 с.
8. Іщенко Л. Педагогічні технології супроводження процесу формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку : навч. посіб. Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. 149 с.
9. Косенчук О., Новик І., Венгловська О., Куземко Л. Державний стандарт дошкільної освіти : особливості впровадження. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
10. Лазарович Н., Чупахіна С. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку: метод. реком. Івано-Франківськ, 2015. 90 с.
11. Лисенко Н. Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник: Навчально-методичний посібник для ВНЗ. К. : Слово, 2009. 399 с.
12. Лісовська Т. Музичне виховання дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Вид-ць Прокопчук Т. Ю., 2017. 366 с.

- 13.Лобова О. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика: монографія. Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. 516 с.
- 14.Малашевська І. Музичне навчання дошкільників і молодших школярів на основі оздоровчо-розвивального підходу : монографія. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М., 2016. 210 с.
- 15.Матвієнко С. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 297 с.
- 16.Москаленко Н. Інноваційні технології у фізичному вихованні школярів : навч. посіб. Дніпропетровськ : Інновація, 2014. 332 с.
- 17.Олексюк О., Тушева В. Методологія наукових досліджень у галузі мистецтвознавства та музичної педагогіки : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 176 с.
- 18.Пагута Т. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: навч.-метод. посіб. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.
- 19.Пинзеник О. Методика викладання дисциплін природознавчого циклу : навч. посіб. Київ : Кондор-Видавництво, 2014. 120 с.
- 20.Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. для дошк. навч. закладів. Дніпро. «ЛПРА», 2014. 120 с.
- 21.Рибалко Л. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі : колективна монографія. Тернопіль : Осадца В. М. 2019. 400 с.
- 22.Романюк І. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі : зб. метод. матеріалів. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 104 с.
- 23.Сисоєва С. Особистісно-орієнтовані педагогічні технології : метод проектів. Неперервна професійна освіта: теорія і методика : наук. метод. журнал. Київ, 2002. Вип. 1 (5). 230 с.
- 24.Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за заг. ред. Н. Тарнавської., Н. Рудницької, Ю. Мурашевич. Житомир: ФОП «Левковець», 2015. 430 с.

25.Щербакова К., Брежнєва О. Теорія і методика логікоматематичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Мелітополь, 2015. 200 с.

в) періодичні видання

- 1.Баглаєва Н. Логіко-математичний розвиток дошкільнят: шляхи оптимізації. *Палітра педагога*. 2002. № 2. С. 12–14.
- 2.Березовська Л. Специфіка формування у дітей дошкільного віку життєвих навичок, орієнтованих на сталий розвиток. *Role of science and education for sustainable development. Monograph*. Katowice, 2021. PP 288–295
- 3.Біда О., Орос І. Підготовка майбутніх фахівців до здоров'язбережувальної діяльності. Збірник наукових праць: *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 163. С. 70-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_163_15
- 4.Бісовецька Л., Верхова І. Метод проєктів як засіб формування здорового способу життя. *Інноватика у вихованні*. 2020. № 12. С. 92.–85
- 5.Бобровник С. Сучасний підхід до використання здоров'язбережувальних технологій у фізичному вихованні студентів педагогічних університетів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і 112–спорт). 2014. Вип. 44. С. 108–112.
- 6.Ващенко О., Свириденко С. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах. *Директор школи*. 2010. № 20. С. 140–146.
- 7.Граматик Н. Готовність майбутніх педагогів дошкільних закладів освіти до формування першооснов екологічної відповідальності вихованців. *Науковий вісник Ізмаїльського державного*

- гуманітарного університету. 2017. Вип. 36. С. 58-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidgu_2017_36_13
8. Замрозевич-Шадріна С. Проблеми збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку. *Обрії. ІФОППО*, 2014. Вип. 2 (39). С. 12–14.
9. Козак Л. Використання інтерактивних методів та прийомів в особистісно орієнтованому навчанні природознавству майбутніх вихователів. Науково-метод. посіб. Київ : Київський педагогічний коледж ім. К. Д. Ушинського, 2006. С. 44–52.
10. Мачинська Н. Впровадження ігрових технологій навчання у практику підготовки майбутніх магістрів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія. : Педагогіка. 2011. Т. 158, Вип. 146. С. 18-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2011_158_146_5
11. Мельничук І. Особливості застосування інтерактивних ігор у вищому навчальному закладі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_4_11
12. Паламарчук В., Барановська О. Педагогічні технології навчання в умовах нової української школи: вектор розвитку. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 3. URL: https://lib.iitta.gov.ua/711795/1/BOV18_UPJ.pdf
13. Пинзеник О. Оптимізація процесу формування компетентності у сфері «Природа» майбутнього вихователя дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського у-ту. Серія: «Педагогіка. Соціальна роб»*. 2017. Вип. 1 (40) С. 213–215.
14. Щербакова К. Математика розум упорядковує. *Дошкільне виховання*. 2013. № 7. С. 19–22.
15. Ясентюк С. Блоки Дьенеша для логіко-математичного розвитку дітей. *Вихователь-методист дошкільного закладу : щоміс. спеціаліз. журн*. 2019. № 5. С. 59–64.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я У ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ : ЛІНГВОПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ірина ПАТЕН

м. Дрогобич

У сучасних освітніх умовах, передовсім у період військових дій, особливої значущості набуває проблема емоційного здоров'я здобувачів освіти, позаяк саме емоційне здоров'я визначає об'єктивний рівень мотивації, пізнавальної активності та здатність до особистісного зростання. Саме тому сучасна освіта дедалі частіше зосереджується не лише на когнітивному, але й на емоційному розвитку особистості : «емоції тісно пов'язані з когнітивними процесами, взаємозв'язок яких пояснюється так : когніція породжує емоції, а вони (емоції), своєю чергою, мають вплив на когніцію, вплутуючись у всі аспекти когнітивної діяльності» [2, с. 25]. Психолого-педагогічні дослідження доводять, що здатність людини розуміти, регулювати й виражати власні емоції є передумовою ефективного навчання та самовдосконалення: «якщо добрі почуття не виховані в дитинстві, то їх ніколи не виховаєш, через те що справжня людяність стверджується в душі разом з пізнанням перших та важливих істин; саме в дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів» [13, с. 50].

С. Русова наголошувала на тому, що виховання потрібно будувати на традиціях рідного краю, з урахуванням народної мудрості. Відомі педагоги стверджують, що найбільший вплив на формування особистості дитини мають природа й народні звичаї, традиції. Фразеологія як відображення національно-культурного досвіду, «дзеркало» соціокультурних явищ містить великий потенціал для формування емоційної культури особистості.

Українська фразеологічна скарбниця є невичерпним джерелом для вивчення емоційних концептів, адже саме у цих стійких сполуках закарбовано ставлення народу до емоційного світу людини.

Тривалий час мовознавці не мали єдності щодо того, чи повинна лінгвістика вивчати емоції та емотивні компоненти мовних одиниць. Одні науковці (Е. Сепір, К. Бюлер) ігнорували емоційну складову мови, а окремі з них (М. Бреаль, Ш. Баллі) наголошували, що саме емоція передуює слову, адже «жодне слово не народилося без емоцій, які пронизують усю ментальну і вербальну діяльність людини». Переломним етапом стало визнання лінгвістичної значущості емоційного аспекту мови на XIV Міжнародному конгресі лінгвістів (Берлін, 1987 р.). На зміну твердженням, що «емоційної лексики у мові немає» чи «емоції не входять у структуру мови», прийшло розуміння: «у мові все емоційно», «усі висловлювання емоційні», «уся лексика мови емоційна» [13, с. 199].

З другої половини ХХ ст. емоції стають об'єктом вивчення не тільки психології, а й філософії, антропології, нейробіології та лінгвістики. У межах когнітивної лінгвістики емоції розглядають як певні когнітивні структури, які охоплюють знання та уявлення про емоційний стан. Мова виступає засобом вираження таких емоційних структур і передає їх лексичними одиницями, фразеологізмами та синтаксичними конструкціями. Таким чином, емоції не лише проникають у мовний простір, але й формують його, створюючи особливі категорії й структури, які дозволяють людині виражати й інтерпретувати власний емоційний досвід [6, с. 329].

Літературні джерела тлумачать емоційне здоров'я «як стан психічного, душевного благополуччя, відчуття внутрішньої гармонії, енергетичного балансу, що виявляється в ефективній регуляції своїх емоцій, здатності адаптуватися до стресових ситуацій, вміння сприймати та розуміти емоції інших людей та взаємодіяти з ними [1, с. 18].

До основних компонентів емоційного здоров'я належать :

- 1) усвідомлення й розуміння власних емоцій;
- 2) адекватне та ефективне їх вираження;

3) здатність до емоційної регуляції – контролю, адаптації, опанування негативних переживань;

4) розвинена самосвідомість;

5) уміння сприймати й розуміти емоційні стани інших; емоційна насиченість життя, уміння пристосовуватися до змін і долати стресові ситуації, відновлюючись після життєвих труднощів [7].

Відтак поняття *емоційного здоров'я* охоплює гармонійний стан психіки, який забезпечує внутрішню рівновагу, стресостійкість і позитивне ставлення до світу. У педагогіці його розглядають як основу ефективного навчання, адже емоційно врівноважений здобувач освіти краще сприймає інформацію, швидше опановує нові знання, легше взаємодіє з однолітками й педагогами.

Важливою складовою емоційного здоров'я є *емоційна компетентність* – уміння розпізнавати власні та чужі емоції, адекватно реагувати на них і використовувати їх як ресурс для саморозвитку. Формування цієї компетентності можливе через освітній контекст, де мова виступає не лише засобом комунікації, а й потужним інструментом пізнання внутрішнього світу людини [5, с. 75].

Мова – «знаряддя думки та почуттів» – фіксує способи емоційного переживання світу. Однак семантика окремого слова не охоплює всієї гами людських почуттів, тоді як фразеологічні сполуки передають їхню емоційну глибину значно повніше. Це такі експресивні номінації емоцій, «які суспільно створені для полегшення їхнього лінгвального відтворення, характеристики тих емоційно-психічних станів, які важко або неможливо висловити одним словом» [12, с. 275].

У фразеологічному фонді української мови виокремлюємо групи одиниць за домінантним емоційним значенням :

Радість («емоційна складова багатомірного інтегративного ментального утворення – категорії щастя з притаманними їй загальноаксіологічною оцінкою, високим ступенем семіотичної

насиченості та етнокультурною специфікою» [14, с. 9], *задоволення : жити як у раю, душа співає, немов крила за спиною вирости, мов на крилах літає, аж серце радіє, на сьомому небі, як у Бога за пазухою / за дверима; жити як вільна пташка.*

Любов, прихильність: носити на руках, серце відтануло, заглядати в душу, душа до душі.

Заздрість (ця комплексна емоція відіграє значну роль в емоційному світі людини, «яка шукає не добра для себе, а зла для інших «заздрісний хотів би бачити славного – безчесним, багатого – убогим, щасливого – нещасним. Заздрість приносить лише смуток і розруху» [7, с. 55] : *голова, як у вола, а все, бач, мала дрижить як Каїн за алтин.*

Гнів, роздратування (негативна емоція, яка поширена у багатьох культурно-маркованих традиціях): *як скажений, кипіти від злості, очі блискають вогнем, аж іскри з очей сиплються.*

Страх («сильна емоція», яка часто є перешкодою у досягненні мети), *тривога: душа в п'яти втекла, боятися як чорт ладану (свяченої води), труситься як Каїн, блідий як смерть (від страху), волосся дибки стало, боятися як вогню, язик прилип до піднебіння.*

К. Ушинський у контексті тлумачення пропонованої категорії подав яскравий психологічний опис сильного страху, котрий найбільш повно трактує внутрішні процеси, що відбуваються в середині людського організму : «Дія страху саме тому і жахлива, що він, зупиняючи діяльність душі, у той же час звертає її увагу до предмету страху. У ці хвилини, згідно з влучним висловом народної мудрості, ми «ні живі ні мертві»: ми не живемо тому, що діяльність нашої душі зупинена, а діяльність є життям нашої душі; ми ще не померли тому, що відчуваємо в усій силі цю жахливо болісну зупинку життя» [3, с. 17].

Сукупність влучний і доволі вдалих фразем, які формують емоційну мікросистему, свідчить про потужний потенціал української фразеології.

Зазначені вище твердження дають підстави для впевненого висновку про те, що фразеологічні одиниці не лише передають емоційні стани, а й розвивають емоційну грамотність, формують певні культурні моделі поведінки : співпереживання, співчуття, людяність, позаяк аналізуючи стійкі вислови, школярі вчаться усвідомлювати, вербалізувати й осмислювати власні почуття завдяки багатству мови.

На уроках рідної мови та літератури фразеологізми можна використовувати з різною метою, проте, на нашу думку, найбільш вдалим є такі тлумачення :

- 1) *розвиток емоційного словника* (уміння називати й розрізняти емоції);
- 2) *формування емпатії* (обговорення стійких сполук, які описують біль, радість, страх);
- 3) *виховання позитивного мислення* (порівняння фразеологізмів із позитивною й негативною конотацією);
- 4) *розвиток творчого мислення* (створення ілюстрацій, театралізованих сцен за змістом фразеологізмів) [4; 5; 11].

Фразеологічна скарбниця української мови – своєрідний код емоційної культури народу, де закарбовано розмаїття почуттів, які визначають світосприйняття, моральні орієнтири та поведінкові моделі, притаманні широким верствам населення.

Широке залучення всієї різноманітності яскравого та найбільш влучного фразеологічного матеріалу до освітнього процесу сприятиме розвитку емоційного здоров'я школярів, дозволить сформувати у здобувачів освіти здатність чітко усвідомлювати власні емоції, співчувати іншим, уникати емоційного вигорання. В такий спосіб фразеологія може стати надзвичайно потужним засобом цілеспрямованого педагогічного впливу, що допомагає відчутно зміцнити емоційне здоров'я у позитивному напрямку та підвищити загальний рівень успішності процесу навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аршава І., Знанецька О., Носенко Е. Позитивність образу Я і психологічне благополуччя особистості. Дніпропетровськ : Видавництво «Інновація», 2011. 134 с.
2. Барнякова В. Визначення поняття «емоційний концепт» у сучасній лінгвістиці. Мовний простір сучасного світу : тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Київ, 26 травня 2023 року). Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія». С. 24 – 28.
3. Величко Г. Вербалізація емоції страху паралінгвістичними фразеологізмами української мови. *Філологічні студії*. 2010. Випуск 4. С. 12 – 19.
4. Дрогомирецька Н. Т., Калічак Ю. Л. Розвиток монологічного мовлення у молодших школярів : методичний контекст. Сучасна українська освіта: виклики, стратегії, технології : збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дрогобич, 21–22 березня 2024 року) / за ред. Т. Пантюк, А. Федорович. Дрогобич : Видавництво «Трек ЛТД», 2024. С. 161 – 165.
5. Калічак Ю. Л. Артистизм як прояв психофізичної невимушеності та педагогічної творчості вихователя. Сучасні тенденції створення здоров'язберезувального середовища у закладах освіти : збірник наукових праць / ред. кол. Ю. Калічак (головний редактор) та ін. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2023. Випуск 1. С. 70 – 77.
6. Лозова О. «Емоції як об'єкт вивчення у когнітивній лінгвістиці». *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Випуск 81 (3), 2009. С. 329 – 334. Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81\(3\)__81](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81(3)__81).
7. Міляєва В., Бреус Ю. Формування компетентності саморозвитку особистості в умовах реалізації компетентнісного підходу у фаховій справі. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з*

особливими потребами. 2012. Вип. 9. С. 208 – 215. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2012_9_25.

8. Носенко Е., Коврига Н. Емоційний інтелект : концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : Вища школа, 2003. 126 с.

9. Патен І. Компаративні фразеологічні одиниці української, польської та англійської мов на позначення емоцій. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2019. С. 48 – 58.

10. Прокойченко А. Дослідження категорії емотивності у контексті антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2015. Випуск 53. С. 198 – 200.

11. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Інститут української мови, Український мовно-інформаційний фонд : [укладачі : Білоноженко В. М. Гнатюк І., Дятчук В. В., Неровня Н. М., Федоренко Т. О. ; відповідальний ред. Винник В. О.] Київ : Наукова думка, 2003. 788 с.

12. Станкевич-Іванова В. Особливості вираження емоцій страху засобами фразеології чеської мови. *Вісник львівського університету*. Серія філологічна. 2009. Вип. 48. С. 275 – 280.

13. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : В 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3. С. 7 – 279.

14. Шамаєва Ю. Когнітивна структура концепту «радість» (на матеріалі англійської мови) (автореф. дис. ... канд. філол. наук). Харків, 2004. 19 с.

СПІВПРАЦЯ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Вікторія ПОЛИВКО, Юрій КАЛІЧАК

м. Дрогобич

Сьогодні не можливо уявити освітній простір без дітей з особливими освітніми потребами. Вони приходять у заклади дошкільної освіти не лише зі своїми здібностями та труднощами, але й із унікальним світом своєї сім'ї. Для педагога замало застосовувати певні методики чи технології – важливо вміти бачити дитину цілісно, відчувати її потреби та вибудовувати діалог з її батьками. Адже саме глибоке розуміння і справжнє партнерство з родиною стають тими факторами, що визначають успіх навчання та гармонійний розвиток. Чим ширші знання педагога в цій сфері, тим більше шансів, що дитина відчує себе потрібною і спроможною до перемог.

Інклюзивна педагогіка як галузь знань, що досліджує спільну едукацію усіх дітей, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб, психофізичного розвитку, соціального статусу, шукає шляхи задоволення їхніх індивідуальних потреб у закладах освіти [10, с. 17]. Сімейна ж педагогіка розглядає сім'ю як перший осередок навчання дітей, де батьки і найближчі родичі формують основу особистості, застосовуючи різноманітні методики, прийоми та результати різноманітних психолого-педагогічних, фізіологічних досліджень на основі практичної роботи фахівців або ж внаслідок власних спостережень. Сім'я є першим і, очевидно, що найважливішим осередком входження дитини у суспільство, тією інституцією, де батьки прищеплюють основи взаємодопомоги, взаємопідтримки, віри у людей, у добро, «місцем формування майбутньої особистості, психічного здоров'я задля виховання та підготовки дитини до дорослого та самотійного життя» [6, с. 175].

Саме в родині, ще задовго до приходу в дитячий садок чи школу, закладаються основи фізичного, емоційного, мовленнєвого й

соціального розвитку. Тут дитина навчається першим словам, робить перші кроки у пізнанні світу, вчиться любити й довіряти. Водночас у ХХІ столітті перед сім'ями постали нові виклики: екологічні проблеми, війна, психологічний стрес, зміна традиційних сімейних цінностей. Усе це створює умови, за яких роль родини у вихованні стає ще більш відповідальною й складною [8, с. 10].

Вивчення проблем сімейного виховання сьогодні має особливе значення, адже воно є водночас і складним, і багатогранним завданням для сучасної науки. Аналіз «понятійного апарату, сутності цього явища, його характерних рис і закономірностей, а також співставлення поглядів народної та академічної педагогіки вимагає комплексного підходу. Дослідження сімейного виховання неможливе без урахування світоглядних позицій, етнічних і культурних чинників, а також взаємозв'язків між соціальними та полікультурними умовами. Це передбачає співпрацю представників різних наук — філософії, історії, педагогіки, психології, демографії — задля розвитку та поглиблення ідей сімейної педагогіки» [1, с. 36].

Сімейна педагогіка як окрема галузь знань є відносно молодою, проте її становлення ґрунтується на багатій спадщині минулих поколінь. Вивчення історичних джерел, «першоджерел, маловідомих праць вітчизняних і зарубіжних авторів допомагає краще зрозуміти закономірності розвитку сімейного виховання та визначити перспективи його подальшого дослідження» [7, с. 15].

Нині, як ніколи активно, зростає інтерес до вивчення історії освіти, навчання та виховання у різні історичні епохи. Подібні дослідження дозволяють сучасним науковцям, викладачам і студентам формувати власне бачення педагогічних ідей минулого, критично осмислювати здобутки попередників і застосовувати їх у контексті сучасності. Особливої актуальності в цьому напрямі набувають проблеми сімейного виховання, адже саме сім'я завжди залишатиметься першим і ключовим середовищем становлення дитини [9] .

Саме в сім'ї закладаються перші навички соціалізації, мовленнєвого, фізичного та логіко-математичного розвитку. Від того, як батьки взаємодіють із дитиною, залежить її готовність до навчання у закладі дошкільної освіти, а згодом і у школі. Важливим є також партнерство між батьками та педагогами, адже їхня співпраця формує індивідуальну освітню траєкторію гармонійного розвитку малюка.

Серйозною проблемою у ЗДО попри наявні створені групи для дітей з інклюзією є прагнення батьків щодо навчання їхніх дітей лише серед здорових дошкільників. Недостатня кількість кваліфікованих кадрів унеможливорює наявність асистента для кожної такої дитини. Саме тому більшість вихователів, прагнучи залучити цю дитину до заняття, намагаються адаптувати програму під неї, ускладнює решті дошкільникам концентрацію уваги на навчанні. Звідси – питання і скарги від батьків, непоодинокі конфлікти між дітьми, боулінг, конкуренція за увагу тощо [4, с. 170].

Для вихователя важливо вміти налагодити стосунки з дітьми у групі та батьками, пояснити необхідність залучення відповідних фахівців задля успішного навчання особливих дітей, їх розвитку, соціальної адаптації, засвоєння правил поведінки тощо. Ідеальним варіантом є створення такого середовища, де відсутній булінг, де панує атмосфера спокою, доброзичливості, любові і найголовніше – активно культивуються розуміння та повага [3, с. 17].

Проілюструємо подібне твердження практикою діяльності ЗДО. Перебуваючи на практиці в одному із закладів дошкільної освіти, нам довелося спостерігати таку ситуацію. В молодшій дошкільній групі була дитина впродовж тривалого часу викликала підозру на предмет розладу аутичного спектру. При цьому батьки категорично заперечували переведення до інклюзивної групи. На початку, приблизно місяць часу, вихователі терпляче вмовляли батьків звернутися до відповідних фахівців по консультацію. Батьки агресивно відреагували, це стало для них своєрідним шоком, адже дитина, наче здорова, як всі інші діти з плачем відпускає їх тощо.

Тим часом дитина продовжила ходити на заняття. Більше години часу займало заспокоєння її. Впродовж вона могла забрати іграшку, не реагуючи на інших. Якщо група намагалася реагувати – дівчинка починала впадати у істерику, а вихователь та няня намагалися її заспокоїти. Врешті-решт батьки звернулись за допомогою фахівця та підтвердили діагноз, а дівчинку перевели в іншу групу, в котрій працював асистент. Відтак упродовж місця вихователь відводив надзвичайно багато часу одній дитині, а проведення заняття супроводжувалося плачем, котрий перешкоджав у намаганнях зосередитися іншим дітям. Проте найбільшою проблемою, на нашу думку, є щоденний стрес самої дитини.

Непоодонокими є випадки, коли батьки одразу погоджуються, не ведуть суперечок з приводу інклюзії, а оперативно організовують пошук відповідного закладу освіти, де досвідчені фахівці, озброєні необхідними навичками, займаються розвитком дітей з особливими потребами. Виникає закономірне питання щодо появи батьків-скептиків, котрі неоднозначно ставляться до подібних закладів. Насамперед вважаємо найбільш розповсюдженими такі причини подібних «ситуацій»:

- 1) неготовність з боку батьків брати на себе відповідальність ;
- 2) необізнаність і непідготовленість до виховання таких дітей ;
- 3) перекидання обов'язків навчання та виховання на дідуся і бабусю ;
- 4) занадто великі очікування від ЗДО ;
- 5) недостатність часу, що відводиться на власних дітей ;
- 6) відсутність певного досвіду роботи ;
- 7) неправильне трактування гіперактивності дитини ;
- 8) небажання йти на контакт з вихователем чи фахівцем» [4, с. 170].

Надзвичайно важливим вважаємо психологічну освіченість вихователя, адже дуже часто у групах зустрічаються батьки різного

типу темпераменту, різного характеру тощо, а спілкуватися необхідно вміти з усіма.

За наявності певної патології, що може встановити лише фахівець медик, основною причиною відмови від вирішення певних клопотів зі здоров'я, є різне матеріальне забезпечення, фінансова неспроможність, дороговартісні послуги тощо. В такому випадку з метою уникнення перекидання вирішення проблем на педагога необхідно адекватно оцінити матеріальний стан сім'ї, здатність займатись розвитком дошкільника у домашній обстановці, сформулювати рекомендації щодо домашніх занять. Наприклад, задля розвитку мовлення використовують артикуляційну гімнастику, вправи на дихання, а також ритмічні вправи, такі як читання скоромовок і частомовок, що допоможе дитині швидше заговорити. Якщо у дитини фізичні порушення – не зайвим буде плавання, гімнастика тощо. Якщо це комплексне порушення, то у домашніх умовах також можна займатись арт-терапією (каракулі, створення масок тварин і рослин, використання казок і створення за їх мотивами малюнків, створення з пластиліну героїв, малювання на камінцях чи піску, психогімнастика, релаксаційні техніки та дидактичні ігри) [2].

На жаль щороку можемо констатувати стабільну тенденцію до збільшення таких випадків. Народження особливої дитини насправді стає серйозним випробуванням для батьків. Вони стикаються зі страхом невідомого, параноїдальними думками, депресивними станами іншими невротичними станами. Водночас саме від їхнього внутрішнього балансу залежить позитивний психологічний клімат у сім'ї. Іноді коли у сім'ї, окрім дитини з особливими освітніми потребами, росте здорова дитина, у неї також з'являються порушення, це свідчить, перш за все, про педагогічну запущеність, бо весь час відводиться не їй, а згодом ці діти стають гіперактивними й агресивними, бо не можуть і не знають, як привернути увагу, окрім крику, сліз та заподіяння шкоди чи збитків.

Народження дитини є відповідальним вчинком, котрий вимагає від батьків задовго до цього перечитати досить багато інформації, психологічно підготуватися до можливих різних життєвих сценаріїв [4, с. 170].

Вихователь задля успішної взаємодії з такими батьками внаслідок тривалих спостережень повинен вибудовувати довірливі та дружні стосунки, вміти тактовно і коректно дати пораду щодо звернення до відповідного фахівця.

Численні практичні спостереження дають підставу стверджувати, що дитина розвивається краще, навіть попри об'єктивні труднощі там, де батьки підтримують одне одного, постійно шукають компроміси, не перекладають свої обов'язки, а діють спільно. І, навпаки, за відсутності бажання, часу чи можливостей з'являються недовіра, сварки, а іноді й повне руйнування родини. Щоб цього не сталося, вкрай важливо надавати підтримку самим батькам через спеціально організовані тренінги, групи взаємодопомоги, консультації психологів тощо [4, с. 170].

У тісній співпраці з батьками, котрі приводять дитину з особливими потребами, не варто уникати дитини, а навпаки налаштувати малюка на доброзичливе середовище, обов'язково з'ясувати у батьків які саме методики виховання використовувалися ними у сім'ї. Максимальна інформація з боку членів родини сприятиме успішності та результативності співпраці з дитиною та її батьками [5].

За наявності у групі гіперактивної дитини необхідно пояснити дітям, що, наприклад Павлик любить бігати, бо він мріє стати спортсменом, а тому йому потрібно більше простору, якщо дитина забирає іграшку, варто навчити ділитися або ж просто поки діти заспокоються забрати та відставити іграшку так аби вони не бачили. Такі дії унеможливають появу конфліктів та суперечок між дітьми.

На основі порад батьків і керівника групи щодо виховання дітей з психофізичними проблемами, спільними зусиллями ми зможемо

вирішувати та здійснювати корекцію цих недоліків. Найважливішою є спроможність батьків та вихователів вільно та коректно висловлюватися, бути почутими, ставити допустимі вимоги так, щоб було зручно для обох сторін. Наприклад, батькам можна дати доручення унормувати вдома сонний час, відтак дитина з рівним графіком буде знати, що в обід у садочку потрібно спати. Батькам, у свою чергу, потрібно розуміти, що вихователь окрім їхньої дитини має ще багато дошкільників, котрі теж потребують часу, тому прохання мають бути логічними.

Отже, зазначена вище проблема є, на наш погляд, не лише педагогічною чи організаційною задачею, а комплексною соціальною дилемою, котра вимагає глибокого розуміння і емпатії з боку всіх учасників освітнього процесу. Справжня, а не формальна співпраця сім'ї та закладу дошкільної освіти є невід'ємною частиною успішного розвитку дитини з особливими освітніми потребами, а її відсутність, за звичай, призводить до серйозних і небажаних наслідків особистості дошкільника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kalichak Yu. L., Ivanyuk Y. M. Family upbringing in preschool system. Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти) : Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27-28 вересня 2019 року). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 1. С. 35 – 38.
2. Kalichak Yu. L., Steblyuk O. L. Organizational and methodological conditions of social and pedagogical activity in preschool education institutions. Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти): Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27-28 вересня 2019 року). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 1. С. 25 – 28.

3. Posatsky O. V., Kalichak Yu. L. The psychological culture of the preschool teacher. Сучасний вимір психології та педагогіки: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21–22 травня 2021 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2021. С. 14 – 22.
4. Гук О. В., Гриник І. М., Калічак Ю. Л. Соціально-педагогічні передумови формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку на сучасному етапі. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 51. Том 2. С. 168 – 171.
5. Калічак Ю. Л. Підготовка вихователя у контексті використання ідей родинної педагогіки. Україна та світ: сучасні парадигми розвитку суспільства : колективна монографія. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 39 – 51.
6. Калічак Ю. Л. Підготовка фахівців дошкільного профілю в контексті сімейної педагогіки. Science in the Context of Innovative Changes : scientific multidisciplinary monograph. International Center for Science and Social Transformation (isst.co.ua). ISBN 979-8-89589-184-3. P. 165 – 188.
7. Калічак Ю. Л. Підготовка фахівців дошкільного профілю в процесі викладання курсу «Сімейна дошкільна педагогіка». *Acta Paedagogica Volynienses*. № 6. 2023. С. 13 – 18.
8. Калічак Ю. Л. Родинна педагогіка : тексти лекцій. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2022. 132 с.
9. Федяєва В. Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття) : монографія. Херсон : РПО, 2010. 348 с.
10. Шевців З. Основи інклюзивної педагогіки : підручник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2025. 264 с.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ З ПЕРШОДЖЕРЕЛАМИ)

Михайло СИПА, Степан ФАРИМА

м. Дрогобич

Вступ. Робота з джерелами на уроках історії досі залишається «пекучою» темою, адже вимагає відповідних матеріалів і вмінь та критичного аналізу, особливо складно працювати з великими масивами інформації через брак часу і значний вміст інформації, але їх освоєння дає учневі унікальний досвід.

У медієвістиці та шкільних програмах західної Європи велика увага приділяється Хронікам Жана Фруассара [1] як важливому джерелу для вивчення початкового етапу «Столітньої війни». Джерело унікальне як за своєю базою, так і за характером нейтральності до кожної з сторін конфлікту та симпатизації і романтизації лицарства, а також духовенства.

В сучасній українській медієвістиці це джерело починає згадуватись з 2009 – 2010 рр., наприклад в підручнику Л. Войтовича [2, с.277] чи праці Ю. Борискіна [3, с. 170]. Наступна хвиля розробки цього джерела на теренах України відбулася приблизно в 2014 – 2016 рр., саме тоді дрогобицький дослідник Б. Лазорак проаналізував свідчення хроніста про культурно-релігійну та воєнну функції духовенства Франції упродовж 1325 – 1340 рр. [4, с. 191 – 210], а В. Гуцул використовує свідчення Ж. Фруассара для вивчення манери таранного бою в лицарстві [5, с. 259 – 283].

В 7 класі при вивченні курсу «Всесвітня історія» чи курсу «Історія: Україна і світ» одне з провідних місць займає тема «Формування централізованої держави у Франції, Столітня війна». Важливість цієї теми зумовлена, формуванням держави нового типу з сильною владою короля, та формування як французів, так і в англійців національної свідомості на фоні довготривалого конфлікту і зміни політичної карти Європи.

При цьому важливу роль відіграють методи роботи з друкованими та письмовими текстами, зокрема першоджерелами та «активні» методи загалом, де учні стають дослідниками і заглиблюються в минулі епохи, тобто стають «суб'єктами» навчання [6, с. 107; 7, с. 57]. Можлива й інтерактивна складова, або перенесення вивчення джерела на інтерактивну модель за допомогою фронтальної роботи з усім класом чи окремії групі.

Що ж до навчальних матеріалів у школі Столітня війна і Хроніки часто згадуються у підручниках побіжно як у І. Щупака [8, с. 131] (згадується лише, що такий конфлікт відбувався і тривав довгий час на користь англійців до появи Жанни Д'арк), чи детальніше як в О. Пометун [9, с. 103 – 107], де подіям війни присвячено два розділи, а з Хронік було запозичено ілюстративний матеріал, який зайняв повністю 105 сторінку, схожим є використання Хронік і в підручнику О. Гісем [10, с. 161 – 165] та інших сучасних підручників.

Щодо різноманітних хрестоматій, то вони поступово відходять від активного використання в школах, хоча й акцентується увага на розвитку критичного мислення і роботи з джерелами при роботі з учнями, як би це не було іронічно. Пояснити це можна наявністю інтернет джерел, які все більше домінують і уроки історії не виняток. Але в реальності це лише додає труднощів і додаткових перепон вчителю, якому доводиться прискіпливіше готуватись до уроків, особливо, коли йдеться про роботу з джерелами. Робота з писемними джерелами вимагає і значних зусиль і знань від учнів, тому рекомендуємо перед роботою з самим джерелом подавати коротку інформацію про нього і відповідну дидактичну адаптацію, приклад якої буде подано в основній частині. Ще одним логічним чинником виступає час – при всьому бажанні авторів шкільна програма не може увібрати всі матеріали з усіх тем. Наш приклад – Столітня війна та Хроніки Ж. Фруассара, базується на тих же принципах. Через свій обсяг багато документів, зокрема Хроніки (має від п'ятисот до трьох тисяч п'ятисот сторінок, в залежності від кількості книг поданих у

виданні і стилістичної редагування) потребують спеціальної адаптації, яку називають дидактичною. Під цим мають на увазі відображення змісту, який буде використовуватися на уроці (приклад якого подається в другому розділі) і який при потребі видозмінюють, при цьому не торкаючись суті, та іноді характерного стилю автора (останнім допускається нехтувати при скороченні великого масиву даних). Дидактична адаптація може проводитися за алгоритмом, який, проте, не є таким обов'язковим, як то при розгляді історичного джерела. Передбачений адаптацією огляд являє собою переказ документа, якщо він складний чи є великим за обсягом, з подальшим наведенням коротких цитат (при цьому посилатися на документ не обов'язково). В публікації подаємо лише один з варіантів дидактичної адаптації, хоча методика роботи з такого роду «переказами» може лягти в основу проєктів учнів, театралізованих уроків-вистав, тощо. Для прикладу використано англійську редакцію Хронік, що є у вільному доступі в мережі Інтернет.

Основна частина. Приклад часткової дидактичної адаптації Хронік Жана Фруассара, як джерела до вивчення початкового етапу Столітньої війни.

Для учнів 7 класу, коли і вивчається історія середніх віків, рекомендуємо почати з 35 глави де описано, як король Едуард із численними союзниками кидають виклик королю Франції та починають військові дії, плюндрують французькі землі, цікавим буде явище полівасалітету, що в пізнішому періоді буде притаманне політиці вже українських гетьманів Б. Хмельницького, П. Дорошенка та І. Мазепи, в Хроніках же полівасалітет – прерогатива графства Ено. Ознайомившись з джерелом вчитель надає учням адаптацію, що може мати наступний вигляд :

Перший період війни, який вже класично датують 1337 – 1360 рр. був багатим на події і на військові подвиги конкретних осіб, не обійшлося і без забобонів, побоювань та нерішучості. Часто перший етап військових кампаній називають терміном «Північні кампанії»,

які тривали впродовж 1338 – 1340 рр. Цей етап складався з багатьох військових походів, різної тривалості з перервами, що супроводжувались інтригами та повстаннями, причинами чого було прагнення англійської корони утримати свої континентальні завоювання та розширити їх. Отже, після того як було зібрано певне коло союзників Англії різного ґатунку від баронів і лицарів до таких собі «темних кардиналів» як от Якоб ван Артевельде, що заправляв у Фландрії, і коли Едуарда III було посвячено у вікарії Німецької імперії було вирішено почати війну. До того передувала провокація на острові Кадзант, але вона не принесла очікуваної реакції французької сторони.

Тож, було надіслано виклик Філіпу Валуа про початок війни. До того як виклики були надіслані король вже був на материку і обурювався, що союзники відкладають домовлене, гнівитися було чому, адже Едуард за свідченнями Фруассара мав утримувати щодня за власний кошт потужну силу в 1600 піхотинців та 10 000 лучників професіоналів (Якщо ми візьмемо заробітну плату, то піший лучник за часів Едуарда III отримував три пенси (3 пенси або 1,23 пенса) на день і заробляв 4,48 фунтів стерлінгів на рік) [10, с. 20]. 20 вересня 1339 р. біля Камбре було поставлено англійський табір в який підходили війська день за днем. Облога Камбре затягувалась і викликала занепокоєння в Едуарда III тому він зібрав військову раду де було вирішено покинути спроби штурмів та облогу. Далі більша частина війська перейшла Шельду, окрім графа Гільома де Ено, який перейшовши на територію Франції мусив би служити Філіпу, як він служить німецькому імператору на німецьких землях, війська, що перейшли річку грабували землі французів до Мон-Сен-Кантена, а пізніше до Тьєрашу попри кордон з Ено, поки не надійшла звістка про наближення армії французів.

Зауважимо, що в дужках подано інформацію з додаткового джерела. Подібного роду ремарки, обов'язково мають бути вказані або ж виділені, щоб відрізнити їх від переказу оригінального тексту

розглянутого документу. Опісля учні ознайомляться з оригінальним поданням: «Від Мехельна король Англії вирушив до Брюсселя побачитися з герцогом Брабантським, а його люди пройшли повз місто, не входячи в нього. Там до короля приєднався великий загін німців, принаймні з 20 тисяч осіб, і король запитав герцога Брабантського, яким буде його намір - вирушити до Камбре, або покинути його в цій справі. Герцог відповів, що щойно він дізнається, що Камбре в облозі, то прийде туди з 12 сотнями списів добрих воїнів, і ця відповідь була королю дуже приємна (...) він виступив і вирушив уперед, до Камбре. Підійшовши до нього, він влаштував свій табір навпроти міста й оточив його своєю армією, причому його сили зростали щодня (...) Доки король Англії тримав в облозі місто Камбре разом із 40 тисячами озброєних людей і дуже його обтяжив різними штурмами, король Франції зібрав свої війська в Перонні, у Вермандуа. Близько цього часу король Англії скликав раду зі своїх співвітчизників, а також за участю Робера д'Артуа, до якого він мав велику довіру, і спитав у них, що буде краще - вторгнутися до французького королівства та йти назустріч ворогові, чи залишитися в Камбре до того, поки вони його не візьмуть. Англійські сеньйори і його особисті радники, бачачи, що місто сильне і добре забезпечене людьми, провізією і артилерією, і що знадобиться певний час, щоб завоювати його, у чому, проте, вони не були твердо впевнені, оскільки поки що не було скоєно ніяких видатних військових подвигів, і з огляду на те, що швидко наближається зима, і що тут їх застали дуже великі витрати, висловили свою думку, що королю слід вирушити вперед, до Франції, оскільки там він зможе знайти достаток і багато провізії...».

Надалі учням можна коротко подати зміст подій, що відбувались біля Віронфосса, та розвиваючи критичне мислення, розглянути питання чисельності військ, після розгляду оригінального тесту наголосити на перебільшені хроністом (вказується на 40 тисячах лише з англійської сторони), для надання гумористичної атмосфери

можна згадати сюжет про «рицарів зайця»: «Коли настав ранок п'ятниці, дві армії привели себе в готовність і вишикувалися щільними масами, кожен сеньйор зі своїми людьми на своїх місцях. Багато хто прийняв причастя і сповідався (...) Варте великого здивування, що дві настільки прекрасні армії змогли розійтися без бою (...) Майже до 12-ї години, день пройшов у суперечках і дебатах. Близько полудня на полі з'явився заєць, який побіг між загонами французької армії, що спричинило великий галас і крик. Це здалося воїнам, що розташовувалися позаду, що спереду почався бій, і багато хто вдягнув шоломи і виготовив мечі. Кілька людей було посвячено в лицарі, зокрема графом Ено, який посвятив у лицарі 14 осіб, і згодом їх так і називали «рицарями зайця...». Що ж до дидактичної адаптації з ширшим оглядом контексту то вона може мати наступні обриси:

Філіп Валуа та 100 000 військових (за свідченнями Фруассара) рухались до Мон-Сен-Кантену, які планували перейти Сомму, Едуард хотів битви, відправившись в Ла-Фламонгрі він чекав війська Філіпа з своєю сорокатисячною армією, які були за 2 льє в Віронфоссі. Дві армії зібрались і готувались до бою, але ризики були надто великими, Філіп боявся програти як і його соратники, за свідченнями Ж. Фруассара король Сицилії Роберт, який ніби то вмів передбачувати майбутнє та був астрологом передбачив поразку. Після опівдні обидві армії покинули бойові порядки і розійшлися. Масштаб події дивує і викликає зрозумілі сумніви (в подальших главах кількість вояк у на полях боїв вказана автором Хронік значно приземленіша), в главах, як то в 206, що описує Реймську кампанію, хроніста вражають розміри як армії так і обозу Едуарда III, що були значно меншими за 40 000, розмір фуражу тоді обчислювався в 6 000 возів та фургонів в які запрягались по 4 коня, авангард складався з 5 000 латників та 5 000 лучників і ще 500 осіб інженерного загону.

Продовжити можна сюжетом в якому розповідається про прийняття королем Англії французького герба, щоб укріпити свої претензії на континентальні землі та укріпити союз з Фландрією:

Едуард зібрав військову раду в Брюсселі, а пізніше переїхав у Гент, де в тому ж 1339 р. (за Фруассаром) формально прийняв титул короля Франції, для підвищення власної легітимності – схилення фламандців на свою сторону, як їхнього нового сеньйора і законного короля. Після цього він повернувся в Лондон. Так завершилась Камбрезійська кампанія.

Такий невеликий опис слугуватиме додатком для наступного лаконічного уривку: «король Англії одягнув герби Франції, розділивши їх із гербами Англії. З цього дня і надалі він носив титул короля Франції».

Щодо ключових битв, то вони звісно згадані у Ж. Фруассара, можна подати наступну вирітку про битву при Кресі-ан-Понт'є, де можна простежити багато персоналій, зрозуміти основи тактики англійського і французького війська, розглянути неоднозначність васальних стосунків:

«Англійці, які були розподілені по 3 полках і сиділи на землі, побачивши своїх ворогів, безстрашно піднялися і вишикувалися відповідно до своїх рангів. Люди принца зробили це першими, і його лучники були вишикувані у вигляді решітки або борони, а латники перебували позаду (...) Ви маєте знати, що ці королі, графи, барони та сеньйори Франції, наступали не в правильному порядку, а один за одним, і таким шляхом, яким їм хотілося. Щойно король Франції опинився на очах англійців, його кров почала закипати, і він крикнув своїм маршалам: «Накажіть генуезцям іти вперед, в ім'я Бога і Сен-Дені». Там було близько 15 тисяч генуезьких арбалетників, але вони були абсолютно виснажені, після того як пройшли пішки 6 льє в повному озброєнні і зі своїми арбалетами. Вони говорили коннетаблю, що перебувають у не найкращому стані, щоб цього дня здійснювати в бою великі справи (...) засвітило сонце, але воно світило французам в обличчя, а англійцям у спину. Коли генуезці вишикувалися в певний порядок і наблизилися до англійців (...) встановили свої арбалети і почали стріляти. Тоді англійські лучники

зробили один крок уперед і почали пускати свої стріли з такою силою і швидкістю, що здавалося, що це йде сніг (...) і всі повернули назад та відступили в цілковитому замішанні. У французів для підтримки генуезців був великий загін багато вбраних латників верхи на конях. Бачачи, як генуезці відступають, король Франції вигукнув: «Убийте мені цих негідників, а то вони без жодної причини встали на нашій дорозі». Тоді ви могли бачити, як ці вищезгадані латники накинулися на генуезців, що відступали, і вбили всіх, кого змогли (...) вони (французи) не могли чинити опір силі англійців (...) Пізніше, після вечірньої, у короля Франції залишилося не більш як 60 осіб, рахуючи всіх. Мессієр Жан де Ено, який був одним із них, одного разу допоміг королю знову сісти на коня, оскільки коня під ним було вбито стрілою. Він сказав королю: «Сир, відступайте, поки ще є можливість, не підставляйтеся так просто. Якщо ви сьогодні програли цю битву, то наступного разу ви виграєте»».

Дидактична адаптація ж виглядатиме наступним чином :

Французи в першій половині 1346р. успішно просувались в Гасконі, туди на допомогу вирушив Едуард, але відкинутий штормом він причалив до берегів Нормандії з 4 000 латників і 10 000 лучників, вони розграбували п-рів. Котантен, взяли Кан (Caen) з якого кораблями вивезли награвоване в Англію. Пізніше заволоділи східними підступами до Парижа. Далі перейшли Сомму та стали табором біля Кресі (Кресі-ан-Понтє), Едуард зупинився тут бо вважав своєю землею, приданим своєї матінки. Вже 26 серпня 1346р., перша помітна перемога на суші була за англійцями. Англійці добре підготувались, поділились на три полки під командуваннями 13-річного принца Уельського, графа Нортгемптона та самого Едуарда. Фруассар не згадує, але вже на той час Едуард спробував дещо новий підхід щодо своїх далекобійних загонів, частина лучників була верхи і спускалась з коней для стрільби, що робило їх більш маневреними [11, с. 74]. Французи ж йшли в повній броні йшли маршем на підготовлений для оборони островитянами пагорб, біля якого вириті

антикавалерійські рови, Філіп вирішив знову стати табором, але його ослухались, генуезькі арбалетники впали під залпами англійських лучників, а пізніше їх розтоптала власна кавалерія, а ослаблена французька піхота теж не могла встояти.

Зрозуміло, що декількома цитатами не вдасться опрацювати всі Хроніки, але в сукупності з дидактичною обробкою вчителя і авторським текстом підручника вдасться сформувати обширне бачення подій, особливо першого етапу Столітньої війни. Крім цього поглиблений виклад подій можна винести на факультативний розгляд.

Висновки. В процесі навчання історії дослідницька робота, а зокрема робота з різноманітними першоджерелами, документами, уривками з них і надалі залишається актуальною і затребуваною, для формування критичної історичної свідомості, позитивної мотивації серед учнів до навчання і їх свідомості як активної особистості, що здатна реалізувати себе в житті, знань умінь і навичок передбачених освітніми стандартами, стимулювати до вироблення навичок самостійного здобуття інформації, поштовху до оригінального навчально-значущого продукту і звісно розвитку критичного мислення учнів в епоху перенасичення інформацією різноманітного штибу.

Продумана робота з джерелом подібного типу в сукупності з правильно побудованою, методичною організацією дозволить сформувати як предметні компетентності, так і пізнавальні вміння. А в наданому нами прикладі при вивченні курсу «Всесвітня історія», окрім головного знаряддя – слова вчителя (словесного методу) важливу роль відіграє робота з джерелами.

Важливе місце при вивченні теми «Формування централізованої держави у Франції, Столітня війна» відводиться ознайомленні та аналізу джерел, їх осмисленні та опису, на що звертають фокус і сучасні підручники, хоча й подані в них джерела обмежені і скорочені. Тож, для вглиблення в предмет з учнями можна

застосовувати інтернет джерела, або, вже дещо морально застарілі, збірки документів, які не отримували радикальних оновлень чи переосмислень.

Врешті доцільно використовувати увесь широкий спектр джерельної бази, не обов'язково концентруватись лише на Хроніках Фруассара, але саме вони мають особливу структуру і чудово передають епоху з основними подіями та вкрапленнями у військове та повсякденне життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Chronicles of England, France, Spain, and the adjoining countries, : from the latter part of the reign of Edward II to the coronation of Henri IV. / By Sir John Froissart. Tr. from the French, with variations and additions, from many celebrated mss. by Thomas Johnes, Esq. To which are prefixed a life of the author, an essay on his works, and a criticism on his history, with an original introductory essay on the character and society of the middle ages, by Rev. John Lord. – 832 с.
2. Medium aevum : Середні віки. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів. / За ред. Л. В. Войтовича. Львів :Тріада Плюс, 2010. 502 с.
3. Борискін Ю. Нові публікації джерел до історії Столітньої війни (1337 – 1453). *Військово-науковий вісник*. Львів, 2009. Режим доступу: http://www.irbisnbn.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbnv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=vnv_2009_12_1
4. Лазорак Б. Участь церковного кліру Франції у Столітній війні : за матеріалами Хронік Жана Фруассара (1325 – 1340). *Проблеми гуманітарних наук*. Збірник наукових праць ДДПУ. Вип. 34. Історія. Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ, 2014. Режим доступу : <http://phh.dspu.edu.ua/article/view/171519>
5. Таранний бій, рицарство і теорія воєнно-технологічного детермінізму : історіографія проблеми. *Записки історичного факультету*. Одеса, 2016 Вип. 26, С. 259 – 283.

6. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.
7. Фіцула М. М. Педагогіка : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 530 с.
8. Щупак І. Я., Бурлаков О. В., Желіба О. В., Піскарьова І. О. Всесвітня історія : підручник для 7 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ «Оріон», 2024. 212 с.
9. Пометун О. І., Малієнко Ю. Б., Дудар О. В. Всесвітня історія : підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 228 с.
10. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Всесвітня історія : підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Харків : Видавництво «Ранок», 2024. 230 с.
11. A Great and Glorious Adventure A Military History of the Hundred Years War by Gordon Gorrigan. Atlantic Books, London, 2013. 320 с.

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Оксана ФІГУРА, Анастасія ПАТЕН

м. Дрогобич

Науково-технічний прогрес, що давно вже став реалією сьогодення, стрімкий розвиток технологій, загальнодоступна можливість використання штучного інтелекту, а відтак малорухливість зумовили суттєві трансформації у способі життя сучасного молодого покоління. На жаль, щоразу менше людей дбають про власне здоров'я : хтось веде малорухливий спосіб життя, що призводить до передчасного старіння організму; інші – зловживають їжею, і, як наслідок, хворіють на такі захворювання, як ожиріння, цукровий діабет; є й такі, хто не спроможний активно відпочивати і постійно перебуває у стані психологічної напруги, страждає на безсоння, що з часом спричиняє численні захворювання внутрішніх органів. Варто акцентувати увагу і на шкідливих звичках – палінні й уживанні алкоголю, які відчутно скорочують тривалість життя людини.

Прикро констатувати, проте є загальновідомим той факт, що на сьогодні не користується, на жаль, популярністю, давно відомий та універсальний засіб зміцнення здоров'я та продовження життя – фізична активність. Вона не потребує дорогих медикаментів чи спеціального обладнання, лише сили волі й певних зусиль над собою. Подолання власної пасивності, ліні чи бездіяльності завжди перемога, яка робить життя змістовнішим і зміцнює дух.

Сьогодні здоров'я трактують не лише як відсутність захворювань, а й як благополуччя і відповідальна поведінка. «За сучасними уявленнями в поняття здорового способу життя входять наступні складові : відмова від шкідливих пристрастей (куріння, вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин); оптимальний

руховий режим; раціональне харчування; загартування; особиста гігієна; позитивні емоції» [3, с. 26].

Відомо, що дитинство та підлітковий вік мають надзвичайно важливе значення для здоров'я. Ці роки є ключовими для формування біологічних та соціальних змін, що дають основу для фізичного та психологічного благополуччя. У цей час формуються звички та способи життя, які впливають на здоров'я людини. Як зазначає С. Сойєр у спеціальному випуску журналу «*The Lancet*», присвяченому здоров'ю підлітків, «багато можливостей для профілактики неінфекційних захворювань, психічних розладів та травм у дорослих виникають завдяки зосередженню на процесах ризику, які починаються в підлітковому віці або до нього». У цей ранній період життя зміцнення здоров'я є необхідним для формування дитини і її здорових життєвих принципів [5]. Здоров'я дитини визначають як стан життєдіяльності, відповідний її біологічному віку, для якого характерна гармонійна єдність фізичних та інтелектуальних показників, зумовлених поєднанням генетичних чинників, впливом зовнішнього середовища та формуванням адаптаційно-приспосувальних реакцій у процесі росту й розвитку [3]. Відтак важливою складовою життя дітей і підлітків є фізична активність, яка сприяє зміцненню м'язів і кісток, допомагає контролювати вагу, покращує сон і підвищує загальне самопочуття [5].

Окрім того, активні діти частіше зберігають звички до фізичної активності в дорослому віці. Тож використання фізичних вправ у зміцненні здоров'я, запобіганні різноманітним захворюванням та підвищенні рівня рухової активності людини вважаємо важливою потребою сучасного суспільства, справжнім трендом рухової активності. В умовах сучасних викликів стан здоров'я дітей набуває особливого значення, адже саме від фізичного й психічного благополуччя зростаючого покоління залежить здоров'я і розвиток цілого суспільства, зокрема майбутнє нації. Лохвицька Т., Вільчковський Є., Богініч О. та інші науковці акцентують увагу на

тісному зв'язку між руховою активністю та психічним розвитком і психічним благополуччям дошкільників. Результати численних наукових досліджень підтверджують, що систематична рухова діяльність сприяє підвищенню стійкості організму до несприятливих чинників зовнішнього середовища, удосконаленню психомоторних і вегетативних функцій, розвитку сприймання, пам'яті, мислення, емоційної сфери дітей дошкільного віку, а також формуванню мовлення й збагаченню словникового запасу.

Сьогодні активно впроваджуються нові форми оздоровчих технологій, які здобувають широку популярність серед представників різних вікових і соціальних груп. Їхню ефективність пояснюють тим, що такі здоров'язбережувальні технології загалом ґрунтуються на рухах, узгоджених із фізіологічними можливостями людини, мають виражений оздоровчий ефект і поєднують загальний вплив на організм із цілеспрямованими фізичними вправами [1, с. 26]. Водночас це знижує ризик хронічних захворювань, таких як серцево-судинні захворювання, а також інсульт, ожиріння, діабет другого типу та остеопороз [5]. Також позитивно впливає активний спосіб життя на психологічне здоров'я.

Науковці переконливо доводять, що регулярна рухова активність знижує рівень тривожності та депресивних проявів, оскільки під час фізичних навантажень активізується вироблення ендорфінів – так званих «гормонів радості», які поліпшують загальний емоційний стан. Окрім того, систематичні заняття спортом чи іншими формами рухової діяльності сприяють підвищенню самооцінки, формуванню впевненості у власних силах, розвитку стресостійкості та позитивного ставлення до життя.

Організація фізичної активності у закладах загальної середньої освіти є, на нашу думку, важливою умовою формування здоров'язбережувального освітнього середовища. Ефективна реалізація цього завдання передбачає використання різноманітних форм активізації рухової діяльності, що забезпечить оптимальне

фізичне навантаження та сприятиме всебічному розвитку здобувачів освіти. Науковці небезпідставно підкреслюють, що систематична рухова активність у шкільному середовищі може бути організована як у межах навчального процесу (уроки фізичної культури, фізкультурні хвилинки, активні перерви, рухливі ігри, вправи під час уроків), так і в позаурочний час – робота у спортивних секціях, гуртках та участь у шкільних спортивно-масових заходах, самостійні заняття з фізичного розвитку тощо.

Такі форми не лише зміцнюватимуть здоров'я школярів, а й формуватимуть позитивну мотивацію до рухової активності, розвитку соціальних навичок і вихованню ціннісного ставлення до власного здоров'я. [6]. Надзвичайно важливим фактором вважаємо обов'язкове забезпечення доступності перелічених форм активності для всіх, без винятків, учнів, незалежно від їхніх фізичних можливостей, здібностей чи інтересів або ж рівня підготовленості.

Борисенко Л. стверджує, що «для осіб з обмеженими можливостями заняття фізичною культурою життєво необхідні, адже вони є найбільш ефективним засобом і методом одночасно фізичної, психічної та соціальної адаптації. Фізичні вправи, будучи могутнім засобом впливу на організм, розширюють діапазон можливостей насамперед рухової сфери, порушеною стійким дефектом» [3, с. 24]. Спеціальні інклюзивні програми, на наш погляд, допомагають особам з особливими освітніми потребами відчувати себе частиною колективу, формують соціальні навички [6].

Фізична активність також має значний вплив на когнітивний розвиток і навчальні досягнення. Учений П. Лесгафт стверджував, що між розумовим та фізичним розвитком існує тісний зв'язок – розумовий зріст та розвиток вимагають відповідного фізичного розвитку [4, с. 126]. Дослідження показали, що активні діти краще концентруються на уроках, швидше виконують завдання, більше комунікують та мають кращу поведінку в класі. Регулярна фізична активність, на наше переконання, відчутно знижує прояви булінгу,

покращує співпрацю та взаємопідтримку між учнями, покращує командну роботу і підвищує внутрішню мотивацію до навчання [6]. У своїх роботах відомі психологи Запорожець О. та Піаже Ж. вказували на прямий зв'язок між рівнем рухової активності дітей дошкільного віку та їхніми когнітивними й емоційними проявами, такими як сприймання, пам'ять, мислення й емоції [4, с. 127].

В непростих умовах життєдіяльності населення України фізична активність у сучасних школах набуває особливого значення через кризові умови війни. Програми інклюзивного спорту, впроваджені UNICEF, допомагають дітям відновлювати психологічне та соціальне здоров'я, адаптуватися до змін і стресових ситуацій, знаходити друзів і відчувати себе частиною спільноти [7].

Підсумовуючи все сказане, можемо переконливо стверджувати, що у теперішніх несприятливих умовах школи можуть стати своєрідними центрами збереження здоров'я, де фізична активність послідовно імplementована в освітній процес і повсякденне життя дітей. Подібний підхід на загальнодержавному рівні успішно сприятиме формуванню фізично здорових, соціально активних і психологічно стійких учнів, а також зробить навчання цікавішим й ефективнішим.

Систематичні заняття фізичними вправами, будь-якими видами спорту чи, навіть, інтенсивними видами фізичної активності дозволять сформувати у молодого покоління усталені звички, котрі вкрай необхідні задля підтримання здорового та активного способу життя у дорослому віці. Інвестування у фізичну активність дітей і підлітків є одночасно доволі перспективним внеском у майбутнє здоров'я всього суспільства [6; 7; 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sawyer S. M., Afifi R. A., Bearinger L. H., Blakemore S-J., Dick B., Ezech A. C., et al. Adolescence : a foundation for future health. Lancet. 2012. P. 379 – 380.

2. UNICEF. *Building resilience of children affected by war in Ukraine through inclusive sports*. <https://www.unicef.org/documents/building-resilience-children-affected-war-ukraine-through-inclusive-sports>.
3. World Health Organization. Global status report on physical activity 2022. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240064775>.
4. World Health Organization. How school systems can improve health and well-being: topic brief : physical activity. <https://www.who.int/publications/i/item/how-school-systems-can-improve-health-and-well-being-topic-brief-physical-activity>.
5. Альошина А., Бичук О., Петрович В., Мудрик Ж. Фітбол-гімнастика сучасний тренд рухової активності. Фізична активність і якість життя людини : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Луцьк, 2020. С. 8 – 10.
6. Борисенко Л. Л. Фізична культура як інклюзивне середовище. Система надання освіти дітям з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу : збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 грудня 2018 року). Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г., 2018. С. 23 – 26.
7. Калічак Ю. Л. Здоров'язбережувальне розвивальне середовище сучасного ЗДО : психологічний контекст. Пріоритетні напрями модернізації освіти: досвід, реалії, перспективи : збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дрогобич, 7-8 квітня 2022 року) / за ред. М. Чепіль, А. Федорович. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2022. С. 119 – 123.
8. Калічак Ю. Л. Педагогічні умови створення здоров'язбережувального середовища закладу дошкільної освіти. *Advanced top technology* : електроний науковий журнал № 3. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 58 – 59.
9. Калічак Ю. Л., Чомко І. В. Роль здоров'язбережувальних педагогічних технологій у створенні здоров'язбережувального середовища закладу загальної середньої освіти. *Нотатки сучасної*

- науки : електронний мультидисциплінарний науковий часопис. № 15. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 75 – 76.
10. Овчаренко С., Яковенко А. Вплив фізичних вправ на фізичний розвиток та здоров'я людини. *Фізична активність і якість життя людини* : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Луцьк, 2020. С. 26. – 28.
11. Семкович Х. І., Калічак Ю. Л. Передумови формування здоров'язбережувального освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Наука, освіта та суспільство в ХХІ столітті : наукові ідеї та механізми реалізації: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кропивницький, 19 листопада 2022 р.) : у 2 частинах. Кропивницький : ЦФЕНД, 2022. Ч. 1. С. 34 – 36.
12. Суятинова К., Штурко Г. Вплив рухової активності на когнітивний розвиток дітей дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Вип. 1. С. 123 – 129.

ФОРМУВАННЯ ЗВИЧОК ПРАВИЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Софія ЦІМЕЙКО

м. Дрогобич

Проблема раціонального харчування дошкільників сьогодні є однією з ключових у сфері збереження здоров'я майбутнього покоління нашого суспільства. Стан дитячого здоров'я щороку демонструє досить невтішну тенденцію до стабільного погіршення, котру можна пояснити наявністю цілої низки чинників : соціально-економічні труднощі щоденного побуту, екологічні виклики та недостатньо сформована культура харчування у родинах найменших. У цей період життя організм дитини особливо чутливий до зовнішніх впливів. Саме тому будь-які порушення в усталеному раціоні можуть вкрай негативно позначитися на фізичному зростанні та нервово-психічному розвитку.

Саме в дошкільні роки формується початковий досвід харчової поведінки, який згодом стає міцним фундаментом вибору подальшого способу життя. Харчові уподобання, закладені в дитинстві, віддзеркалюють довготривалий вплив: вони або сприяють зміцненню імунної системи, гармонійному розвитку, або ж створюють передумови для появи певних захворювань у дорослому віці. Дослідники-дієтологи наголошують, що надмірне вживання солодощів та швидкої їжі, брак овочів, фруктів і молочних продуктів у дитячому меню є поширеною проблемою сучасних сімей.

Формування правильних харчових звичок вимагає узгоджених дій батьків і фахівців дошкільного профілю. Родинні закономірності, традиція спільних обідів, створення позитивної атмосфери під час прийому їжі сприяють вихованню відповідального ставлення дитини до свого раціону. Не менш важливою є і робота закладів дошкільної освіти, де слід організовувати не лише належні умови щодо збалансованості процесу харчування, але й просвітницьку діяльність, котра б передбачала опанування дітьми диференціювання корисних і

шкідливих продуктів, усвідомлення вадливого значення режиму та дотримання відповідних гігієнічних правил.

У такий спосіб дошкільний вік можна впевнено вважати оптимальним періодом закріплення базових навичок здорового харчування. Батьки, найближчі родичі, працівники закладу дошкільної освіти спроможні відчутно впливати на формування світогляду й харчової поведінки дитини, а відтак – успішно закласти міцний фундамент майбутнього здоров'я та відповідної якості життя.

Дошкільний період є досить визначальним періодом у житті кожної дитини, адже саме тоді можна детально простежити активне формування практично всіх органів і систем організму. У цей час відбувається надзвичайно інтенсивний ріст кісткової та м'язової тканини, розвиток нервової системи, що вимагає підвищеного споживання та відновлення енергії, білків, жирів, вуглеводів, вітамінів і мінеральних речовин. Недостатнє за різноманітністю чи незбалансоване харчування, зазвичай провокує досить серйозні захворювання, затримку росту, загальне ослаблення імунітету, порушення когнітивного розвитку тощо [3, с. 2].

Важливим є дотримання режиму : діти дошкільного віку мають харчуватися 4–5 разів на день із рівномірним розподілом калорійності. Наприклад, за рекомендаціями фахівців, «сніданок має забезпечувати близько 25 % добової енергетичної потреби, обід – 30-35 %, вечеря – 20-25 %, полуденок і перекуси – решту» [2, с. 3]. Окрім кількості їжі, велике значення має її якість і різноманітність : у раціоні обов'язково мають бути присутніми овочі, фрукти, молочні продукти, крупи, м'ясо та риба.

Таким чином можемо сформулювати певні вимоги до харчування дошкільника, а саме : відповідність фізіологічним потребам і забезпечення необхідних умови щодо забезпечення гармонійного розвитку організму дитини дошкільного віку.

Пріоритетними принципами організації харчування дошкільників фахівці вважають різноманітність, збалансованість,

помірність і відповідність режиму споживання. В дитячому віці вкрай важливо подбати про гармонійне поєднання всіх груп продуктів задля того, щоб дитина мала можливість отримувати повний спектр необхідних поживних речовин. Особлива увага зацентована на забезпеченні достатньої кількості свіжих овочів і фруктів, котрі вважаються надійним джерелом вітамінів і клітковини [5, с. 2].

Не менш важливим є питний режим дошкільника : дитині необхідно вживати достатньо рідини, насамперед чистої води. Лікарі радять «орієнтуватися на норму близько 100 мл рідини на 1 кг маси тіла та додатково 400–600 мл води щодня [9, с. 3]. Важливо уникати солодких газованих напоїв, які не лише не втамовують спрагу, але й пошкоджують зубну емаль і систему травлення загалом.

Забезпечення дотримання «принципу натуральності та безпечності продуктів харчування вимагає обов'язкового обмеження в раціоні напівфабрикатів, страв швидкого приготування, надмірної кількості солодощів. У цьому контексті важливим виховним аспектом є особистий приклад дорослих: дитина калькує поведінку батьків, саме тому дорослі повинні неухильно дотримуватися здорових харчових звичок» [3, с. 5].

Сім'я вважається основним середовищем, у якому започатковуються елементарні харчові уподобання дитини. Саме батьки та найближчі родичі створюють базові умови формування культури харчування за допомогою власного прикладу, а також через створення міцних традицій сімейно-родинних трапез. Численні дослідження науковців дозволяють стверджувати той факт, що «діти наслідують харчові звички батьків, а відсутність відповідального ставлення дорослих до організації харчування негативно позначається на здоров'ї малюків» [1, с. 8].

Згідно з результатами «опитування Касабо, у 42–47 % дітей молодшого віку на харчову поведінку впливають харчові звички сім'ї та власні переконання. Для старших школярів цей показник сягає 75,5

%, що свідчить про вирішальне значення сімейного прикладу у будь-якому віці» [10, с. 8].

Психологи традиційно підкреслюють важливість позитивно забарвленої емоційної атмосфери за столом : «примус до їжі чи використання їжі, як винагороди призводять до формування негативних асоціацій і можуть викликати харчові розлади у майбутньому. Натомість залучення дитини до приготування страв, пояснення користі тих чи інших продуктів харчування створює мотивацію робити здоровий вибір» [8, с. 2].

Найбільш частими є помилки батьків, котрі не рідко часто полягають у «надмірному дозволі на вживання солодощів, чіпсів, газованих напоїв або у спробах «замаскувати» корисні продукти у стравах. Фахівці радять давати дітям можливість куштувати овочі й фрукти у натуральному вигляді, поступово привчаючи до різноманітних смаків» [2, с. 2].

Заклад дошкільної освіти вважається важливою ланкою у формуванні харчових звичок, адже там дитина проводить значну частину дня. У освітніх закладах організація харчування регламентується віковими потребами і сучасними санітарними вимогами. Сучасні дослідження переконливо свідчать про те, що систематичне проведення ефективної фізкультурно-оздоровчої роботи в поєднанні з раціональним харчуванням і контролем за станом здоров'я дошкільника вже давно стали ключовими показниками діяльності багатьох успішних ЗДО [10, с. 6].

У той же час «дослідження Касабо демонструє, що лише третина школярів регулярно користується послугами шкільних їдалень, а 32 % приносять їжу з дому, що вказує на потребу у вдосконаленні організації харчування у закладах освіти» (1, с. 22). Це стосується і закладів дошкільної освіти, де важливо враховувати харчові вподобання дітей та систематично моніторити якість і різноманітність страв.

Важливо, щоб ЗДО не лише забезпечували дітей збалансованим харчуванням, але й проводили відповідну просвітницьку роботу. Заняття з відповідної тематики, «бесіди та ігрові форми навчання сприяють усвідомленню дітьми значення правильного харчування. Ефективними практиками є організація «днів овочів», кулінарних майстер-класів, тематичних ігор, які розвивають інтерес малюків до корисних продуктів» [7, с. 7].

Загальновідомо, що діяльність закладу дошкільної освіти неможлива без активної співпраці з родинами вихованців. Педагогічний колектив здійснює «взаємодію із сім'ями, організовує різноманітні консультації та роз'яснювальні бесіди задля усталення єдиних вимог у ЗДО та вдома, забезпечуючи таким чином сталість харчових звичок» [3, с. 7].

Ефективність формування належних харчових звичок у дошкільників досягається завдяки застосуванню певних «практичних кроків :

1) поступове введення нових продуктів: рекомендується давати дитині кілька варіантів спробувати нову страву, не вдаючись до примусу. Якщо смак не сподобався, продукт можна відкласти на деякий час ;

2) обмеження солодоців : варто не забороняти цукерки чи печиво повністю, а пропонувати їх у помірній кількості та замінювати натуральними смаколиками – сухофруктами, медом, фруктами ;

3) корисні перекуси : фрукти, горіхи, йогурт чи сир значно кращі за чіпси чи солодкі батончики ;

4) сімейні трапези передбачають хоча б один прийом їжі на день. Це сприяє соціалізації дитини й закріплює позитивні моделі поведінки ;

5) складання меню : орієнтовне тижневе меню допомагає уникати хаотичного харчування та забезпечує різноманітність страв» [6, с. 2].

Збалансоване раціональне харчування дошкільників необхідно поєднувати з правильно організованим режимом дня у ЗДО, а також із оптимальною руховою активністю.

Харчування дітей дошкільного віку є важливою складовою їхнього щоденного життя і розвитку особистості загалом. У цьому віці прищеплюються перші уявлення про культуру харчування, котрі згодом формують звички та ставлення до їжі в цілому. Усталені родинні харчові традиції у поєднанні зі звичками у ЗДО є фундаментом майбутньої поведінки дитини щодо вибору продуктового кошика і ставлення до способу життя.

Батьки і педагоги спільними зусиллями намагаються вирішити важливе завдання – формування правильних харчових звичок у дошкільників. Особистий приклад дорослих, часті спільні трапези, створення доборозичливої атмосфери за столом та поступове привчання до різноманітних страв дозволяють дитині опанувати основи культури харчування. ЗДО зобов'язані не лише забезпечувати повноцінне меню, але й завдяки підбору відповідних занять, ігор та організації різноманітних просвітницьких заходів уможливити свідоме ставлення до вибору їжі з боку дітей.

Серед розмаїття численних практичних порад для батьків щодо формування культури харчування виокремимо, на нашу думку, лише найважливіші :

- 1) обов'язкове ретельне планування тижневого меню ;
- 2) суттєве обмеження кількості солодощів ;
- 3) влаштування корисних перекусів ;
- 4) участь дітей у приготуванні страв тощо [4, с. 2].

Дотримання вище вказаних рекомендацій, на наш погляд, сприятиме усталенню позитивних моделей харчування. Обґрунтованість й узгодженість спільних дій педагогів і родин вихованців забезпечить сталість харчових звичок і відчутно вдосконалисть їх ефективність.

Таким чином, дошкільний вік є найсприятливішим періодом для опанування основами культури харчування. Упродовж нього дорослі суттєво впливають на формування у дітей відповідального ставлення до процесу організації харчування та формування способу життя, що згодом стане важливим підґрунтям подальшої соціалізації та гармонійного розвитку дитини дошкільного віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kalichak Yu. L. Health-Protecting Psychologically Safe Developmental Environment of a Preschool Educational Institution. The problems of formation of the healthy *modus vivendi* of students of higher education establishments in the sphere of health protection. Human health : realities and prospects. Monographic series. Volume 4. Health and Biosensors. Edited By Nadiya Skotna, Svitlana Voloshanska, Taras Kavetsky, Oleh Smutok, Mykhailo Gonchar. Drohobycz : Posvit, 2019. P. 230 – 237.
2. Kalichak Yu. L. Training preschool teachers in fundamentals of ecology and valeology. *Moderní aspekty vědy : XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. str. 614 – 647.*
3. Kalichak Yu. L. The formation of health preserving competence of teachers of preschool educational institutions in modern conditions. State of environment and human health. Edited by Andrzej Krynski, Georges Kamtoh Tebug, Svitlana Voloshanska. Czestochowa : Educator, 2019. P. 181 – 190.
4. Kalichak Yu. The theoretical aspects of formation of the healthy way of life of preschool age children. *Ekology and human health.* Edited by Andrzej Krynski, Georges Kamtoh Tebug, Svitlana Voloshanska. Czestochowa : Educator, 2018. P. 201 – 213.
5. Калічак Ю. Л. Формування здоров'язбережувальної компетентності вихователя закладів дошкільної освіти в контексті професійної підготовки. Системні трансформації України та світу: історія та сучасність : колективна монографія. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 58 – 70.

6. Ковтюк Н. І. Фактори формування харчових звичок та сучасні тенденції шкільного харчування у дітей шкільного віку. *Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова*. URL : <https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/Kasabo.pdf> (дата звернення : 30.09.2025).
7. Левінець Н. Формування в дітей звички до здорового харчування. *Дошкільне виховання*. 2024. № 6. С. 5. URL : https://jmil.com.ua/files/dv_2024-6/dv2024-6_p6.pdf (дата звернення : 30.09.2025).
8. Особливості формування здорового способу життя дітей дошкільного віку у ДНЗ / В. Туманова та ін. Інституційний репозиторій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка вітає вас! – Інституційний репозиторій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/3521/1/V_Tumanova_OFZSJDDVDNZ_HI.pdf (дата звернення : 30.09.2025).
9. Стоєва Т. В., Прохорова С. В. Сучасні моделі харчової поведінки у дітей. *Child's health*. URL : <https://childshealth.zaslavsky.com.ua/index.php/journal/article/download/1528/1769/1586> (дата звернення : 30.09.2025).
10. Сучасні тенденції шкільного харчування та фактори формування харчових звичок у дітей різного віку / С. Клубей та ін. *Ukrainian Scientific Medical Youth Journal*. 2021. С. 13.

НАШІ АВТОРИ

Войтів Марта – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Йосипенко Вікторія – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Калічак Юрій – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Леснянська Інеса – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Лешега Тарас – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Лук'янченко Микола – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету здоров'я людини та природничих наук Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Пантюк Тетяна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Патен Ірина – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Патен Анастасія – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету здоров'я людини та природничих наук

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Сипа Михайло – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Фарима Степан – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Фігура Оксана – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Цімейко Софія – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Наукове видання

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТВОРЕННЯ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Випуск 5

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Редактор

Ірина Невмержицька

Редактор перекладу

Віктор Лішнянський

Технічний редактор

Ірина Артимко

Здано до набору 05.08.2025 р. Формат 60х90/16. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 8,05. Зам. 67.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК No 5140 від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, к. 203